

INHOUDSOPGAVE

Volume XXXXV, winter 2023 No. 99

- 2 Van de redactie
- 3 Charles Dickens op zee
Ron Brand
- 19 A Christmas Carol
Paul Ferdinandusse
- 43 Charles Dickens and Prince
Ans van Hille
- 44 Vertalingen in de Lage Landen
Martijn David
- 49 Blottonites and Wellerisms
J. C. van Kessel
- 53 Household Words
Verslag van de 271^e vergadering van de Haarlem Branch van The Dickens
Fellowship
Verslag van de 272^e vergadering van de Haarlem Branch van The Dickens
Fellowship
Pieter de Groot
- 62 Over de auteurs

THE DUTCH DICKENSIAN
VAN DE REDACTIE

*B*egin december kondigde *The Dickensian* aan dat het Kerstnummer om niet nader toegelichte redenen verlaat was en pas in het nieuwe jaar zou verschijnen. Dit plaatste de redactie voor een dilemma. Moesten wij de geplande verschijning vóór de Kerst van *The Dutch Dickensian* laten doorgaan of zou dat van weinig respect getuigen tegenover *The Dickensian*, wiens zoom van het redactiekleed wij slechts schroomvallig mogen kussen. Het is uitstel geworden met een onbedoeld verrassend resultaat. Voor het eerst is er een Kerstnummer mét het verslag van de Kerstbijeenkomst én de tekst van de Kerstlezing zelf.

Maar eerst het woord aan Ron Brand, conservator van het Maritiem Museum te Rotterdam, die de lezer meeneemt op de transatlantische vaart in de begintijd van de stoomvaart. Als wij Dickens mogen geloven, die in zijn *American Notes* een beschrijving gaf van zijn eerste reis in 1842 naar Amerika, was het geen onverdeeld genoegen. Maar Dickens vergat gemakshalve het grote voordeel van de veel snellere en betrouwbaarder overtocht.

De Kerstlezing komt voor rekening van oud-president Paul Ferdinandusse. Hij weet op heldere wijze de overbekende Christmas Carol te ontleden tegen de achtergrond van het tijdsgewricht waarin het ontstond. Ook Scrooge ontkomt niet aan dissectie en blijkt het handboek voor psychotherapie in zich te dragen. Dankzij het langjarig bewind van de Tories weet Scrooge het leven tot in de 21^e eeuw te rekken.

Aan de redactie in de huidige samenstelling komt met dit nummer een eind. Gedaan is het met de maandelijkse vergaderingen, die steevast met een copieus diner besloten werden. De redactie burelen zijn ontruimd, een nieuwe lichter treedt aan.

CHARLES DICKENS OP ZEE

Stoomvaart op de trans-Atlantische route in de negentiende eeuw

Ron Brand

Inleiding

In de negentiende eeuw ging er flink veel op de schop. In heel Europa waren er ingrijpende politieke, economische en sociale vernieuwingen aan de gang. Die waren voor een groot deel te danken aan de industriële revolutie, die aan het eind van de achttiende eeuw begon met de uitvinding van de moderne stoommachine door de Schotse ingenieur James Watt. Watt was niet echt de uitvinder ervan, maar hij verbeterde bestaande concepten en vroeg hierop in 1769 patent aan. We kennen zijn naam nog steeds als Watt, de eenheid van vermogen in bijvoorbeeld lampen.

Tot aan die tijd was er alleen energie die werd opgewekt door menselijke of dierlijke spierkracht of waterkracht. Het grote voordeel was dat met de stoommachine energie nu beschikbaar kwam op in principe elke gewenste tijd en plaats. Men was niet meer afhankelijk van mensen, dieren of de elementen.

Nederlands tintje

Aan de historie van stoom zit ook een weinig bekend Nederlands tintje. De Rotterdammer Steven Hoogendijk (1698-1788) was een horloge- en instrumentmaker en natuurkundige. Hij richtte in 1769 samen met anderen het *Bataafs Genootschap voor Proefondervindelijke Wijsbegeerte* op, waarvan het voornaamste doel was de introductie van de stoommachine in Nederland. Met steun van dit Genootschap en op eigen kosten werd in Engeland een Newcomenmachine gekocht. Thomas Newcomen was een Brits uitvinder, die de eerste praktisch werkende stoommachine uitvond. Die Newcomenmachine werd opgesteld in een oude kruittoren aan de rand van Rotterdam. De eerste poging in 1776 mislukte, maar in 1787 ging het beter. Een nieuwe stoommachine in de Rotterdamse polder Blijdorp als stoomgemaal voldeed wel. Men

---

¹ Gebaseerd op een lezing die de auteur verzorgde voor de Haarlem Branch van The Charles Dickens Fellowship op 11 juni 2022.

noemde het stoomgemaal in de volksmond gekscherend het ‘Keezending’. In die tijd waren er twee kampen, de Patriotten en de Oranjegezinden. De Patriotten hadden als scheldnaam de ‘Keezen’ en aangezien Steven Hoogendijk tot die partij behoorde, werd zijn stoomgemaal door de Oranjegezinden spottend het ‘Keezending’ genoemd.

Toch zou het nog lange tijd duren eer de stoommachine algemeen ingang vond in Nederland, omdat men in het behoudende Nederland liever de windmolen trouw bleef.

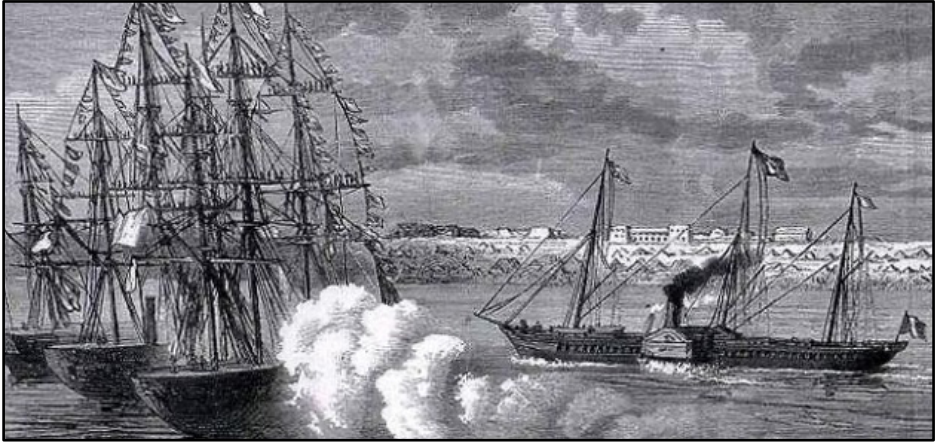
Stoom legde dus de basis voor de moderne tijd, zoals we die nu kennen. Stoom maakte treinen mogelijk, maar ook de industrie, geregelde scheepvaart en havens, maar Nederland liep ver achter, want in Engeland en Frankrijk experimenteerde men al veel langer met stoomschepen. Zo ontwierp de Amerikaan Robert Fulton de eerste stoomboot, die in 1803 op de Seine voer. Fulton wilde het ontwerp aan Napoleon verkopen, maar deze zag er de waarde van de uitvinding niet in.

Stoomvaart op de binnenwateren

In 1816 meerde het eerste stoomschip aan in Nederland. Dit gebeurde op 8 mei 1816 toen de Engelse William Wager met zijn ‘Defiance’ (dat betekent ‘Uitdaging’) uit het Engelse Margate de haven van Veere binnen stoomde. Twee dagen later was het scheepje in Rotterdam en daarna voer het door naar Amsterdam. In Rotterdam stonden duizenden toeschouwers langs de kant te kijken. Aan boord was ook koning Willem I, die de ontwikkeling van de stoomschepen in Nederland stimuleerde.

Nederland zelf begon pas in de jaren twintig van de negentiende eeuw met het bouwen van stoomschepen, want tijdens de Franse overheersing had de handel en industriële ontwikkeling praktisch stilgestaan. Onder leiding van koning Willem I werd de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij opgericht. In 1823 kon de eerste Nederlandse stoomboot te water worden gelaten. Het was een veerpont over het Hollands Diep genaamd ‘Wilhelmina’, waarvoor de marineman en werktuigbouwkundig ingenieur Gerhard Moritz Roentgen de romp ontwierp. Het schip zelf was gebouwd in Engeland. Deze Roentgen was degene die zich in Nederland vooral inzette voor het verder ontwikkelen van stoomschepen van ijzer. Hij bestudeerde in opdracht van koning Willem I de wijze van ijzer smeden en bewerken in Engeland, vooral hoe het ijzererts zo zuiver mogelijk gemaakt kon worden en hoe de verschillende ovens ingericht

moesten worden voor het uitsmelten van het erts. De Britse kwaliteit was zoveel beter dan de ijzerindustrie in de zuidelijke Nederlanden, het huidige België, in die tijd. Hiervoor bezocht hij de fabrieken in de omgeving van Birmingham en Staffordshire. Hij ontdekte hier dat de Engelse erts van een andere samenstelling was dan de in Nederland gebruikte. Datzelfde erts werd daarna ook in Luik, Mons en Charleroi gevonden

Roentgen voorzag dat de ijzerindustrie de toekomst had: het hout zou meer en meer vervangen worden door ijzer en smederijen zouden zo talrijk worden als timmermanswinkels. Hij had in Engeland al kranen van ijzer, een brug en een kanaal in een ijzeren bedding gezien. Hij verwachtte dat men ijzeren buizen zou gaan gebruiken voor de gasverlichting en dat schepen niet meer gemaakt zouden worden van weinig duurzaam hout, maar juist van ijzer. En dat men stoomboten zou gaan gebruiken voor de reizen over zee.

Stoom werd vooral toegepast op de rivieren en binnenwateren en eigenlijk waren dit nog steeds maar de eerste beginselen van de introductie van stoom in Nederland.

Stoomvaart op zee

De zeegaande koopvaardij kreeg pas na het midden van de negentiende eeuw interesse voor de toepassing van stoom bij de vaart op onder meer Indië. Een belangrijke reden hiervoor was het hoge kolenverbruik waardoor er weinig ruimte overbleef voor de lading. De stoomboot veroverde Nederland daarom maar traag: eind 1855 telde ons land twintig stoomschepen en in 1877 waren dat er 48.

De grote ommekeer kwam in 1870 bij de ingebruikneming van het Suezkanaal, een jaar eerder. Het Verre Oosten was gemakkelijker bereikbaar, juist zonder zeil. Het einde van de zeilvaart, anders dan voor recreatieve doeleinden, begon zich af te tekenen. De mechanische voortstuwing nam het werk voorgoed over.

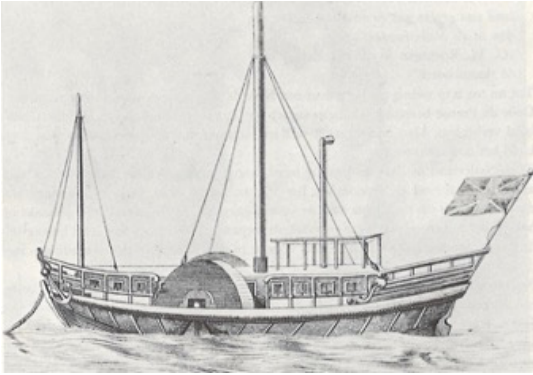
Die mechanische voortstuwing was feitelijk begonnen met een Nederlands schip. In Engeland kocht de marine het nagenoeg afgebouwde stoomschip 'Calpe' en paste men het aan tot het marinestoomschip 'Curaçao'. Op 26 april 1827 vertrok het uit de haven van Hellevoetsluis naar het Caribisch gebied. Op 24 mei 1827 liet de 'Curaçao' het anker vallen voor Paramaribo. Gedurende een groot aantal dagen was van de machines gebruik gemaakt. De 'Savannah', een Amerikaans stoomschip dat algemeen wordt beschouwd als het eerste schip dat de oceaan overstak, was feitelijk geen echt stoomschip. Het voer weliswaar al in 1819 van Amerika naar Liverpool, maar de 'Savannah' was getuigd als zeilschip en het gebruik van stoom beschouwde men kennelijk als hulpmiddel, de stoommachine werd slechts kort gebruikt en alleen bij windstilte of bij tegenwind. Dat was anders bij de 'Curaçao', dat was gebouwd, uitgerust en bemand als een stoomschip.

Geregelde stoomvaart

Stoom maakte het dus mogelijk om een geregelde vaart te kunnen onderhouden, een dienstregeling, zoals we nu zo gewend zijn van een trein, bus of veerboot. Voor het eerst kon men een schip op een bepaald tijdstip laten vertrekken en aangeven wanneer dat het daadwerkelijk aankwam. Daarvoor, in de zeiltijd, was dat niet mogelijk. Alleen de afvaarttijd was bekend, maar hoe lang een reis zou duren, hing helemaal af van de elementen, het weer dus. Was er wind, dan kon er worden gevaren. En was er geen wind, dan niet.

In de collectie van het Maritiem Museum zijn handschriften aanwezig met reisverslagen, waarin passagiers optekenden wat er gebeurde als een zeilschip niet kon uitvaren. Dan bedacht men van alles om de tijd te doden. Excursies aan de wal, het opruimen van de sloopshut, rustig alle spullen uitpakken die men had meegenomen. Vermaak moest zelf worden georganiseerd, want in de negentiende eeuw deden de reders hier niets aan. Een passagier naar Java noteerde dat hij zijn boeken, die hij zelf had meegenomen, maar eens ging uitpakken, want in zijn hut was daar zo'n mooi plankje voor.

De eerste stoomschepen hadden ook nog veel ongemakken. Allereerst waren

Raderboot 'Defiance'

ze nog niet erg betrouwbaar. Als de machine uitviel, moest er worden teruggevallen op windkracht. Daarom hadden de schepen nog masten en hulpzeilen; voor het geval dat. En een stoomschip moest kolen aan boord hebben als brandstof, want bunkerstations op het land op verschillende plaatsen langs de route waren er nog niet. De

voorraad steenkool aan boord nam veel van de beschikbare ruimte in beslag. En het stoken van steenkool leverde ook veel vervuiling op.

In een reisverslag van een missiezuster uit 1900 in de collectie van het Maritiem Museum beschrijft zij dat als er steenkolen worden gebunkerd, je maar beter onder dek kunt blijven, want het is enorm stoffig, het maakt een geweldig lawaai en het stinkt.

Vandaag de dag zouden milieugroeperingen sterke protesten aantekenen, maar toen nam men dit ongerief voor lief. De schepen hadden dan ook vrij hoge schoorstenen, die bedoeld waren om de roet zo veel mogelijk weg te houden van het dek en dus van de passagiers.

Samuel Cunard

Het tijdperk van de trans-Atlantische stoomvaart tussen Engeland en Amerika begon toen de houten raderboot 'Britannia' van de Cunard Line vertrok vanuit Liverpool naar Halifax en Boston op 4 juli 1840. Het schip deed er veertien dagen en acht uren over. Dat was slechts een derde van de tijd die zeilschepen erover deden. Toen het schip in Boston arriveerde, werd het verwelkomd door een enthousiaste menigte en met een groot vuurwerk. Rederijeigenaar Samuel Cunard, die aan boord was, ontving bij aankomst 1800 uitnodigingen voor diners. Duizenden mensen kwamen het schip de twee weken daarna bezichtigen in de haven van Boston.

De 'Britannia' werd voortgestuwd door twee raderen die aan weerszijden van de scheepsromp waren bevestigd. Aanvankelijk hadden die raderen vaste schoepen, maar daardoor ging veel kracht verloren. De oplossing was een verend schoepenrad, waarin de schoepen bijna verticaal bleven als ze in het

Sir Samuel Cunard

water verbleven. De schoepenraderen waren met grote assen verbonden met de stoommachine die middenin het schip was geplaatst. Uiteindelijk bleken schoepenraderen toch niet zo erg rendabel te zijn, waardoor de latere stoomschepen een of meerdere schroeven kregen als voortstuwing.

De 'Britannia' was veel groter dan de schepen in die tijd. De lengte was 207 voet (dat is ongeveer 64 meter) en het mat 1156 ton. Het schip was

nog niet van ijzer of staal gebouwd, maar van Fraké, ook wel Afrikaans eikenhout genoemd. Van een afstand leek het op een groot zeilschip met drie masten met zeilen en gangbare tuigage. Maar midscheeps had het aan weerszijden twee zwart met goud beschilderde raderkasten die bijna twaalf voet uitstaken. Eigenlijk was het geen stoomschip, maar ook geen zeilschip, je zou het een hybride schip kunnen noemen.

Stoomschepen waren dus flink groter dan zeilschepen. Dat had als duidelijke reden dat er steenkolen moesten worden meegenomen. De 'Britannia' had een bruto tonnage van ongeveer 1150 ton. De stoommachine kon een vermogen leveren van 740 pk. De gemiddelde snelheid was 8,3 knopen, d.w.z. 15 à 15,5 km per uur. Het schip had bunkers voor 640 ton steenkolen en per dag werd 38 ton steenkolen verbruikt. Er konden ongeveer 100 passagiers worden vervoerd. Het ruimtebeslag voor de steenkoolvoorraad ging dus ten koste van de passagiersaccommodatie. Het lijkt dus alsof er weinig passagiers meegingen, maar er konden gewoonweg niet meer mensen mee. Zo simpel was het.

Om reizen toch rendabel te maken, werden door rederijen lucratieve contracten afgesloten met de overheid voor het vervoer van ambtenaren, koloniale troepen en post.

Charles Dickens op zee

Dickens maakte tijdens zijn leven twee keer een overtocht over de Atlantische Oceaan. De eerste was vanuit Liverpool naar Boston met de ‘Britannia’ en duurde van 3 tot 22 januari 1842. De tweede reis maakte hij op de ‘Cuba’ en die reis duurde van 9 tot 19 november 1868. Beide keren reisde hij naar de Verenigde Staten voor een lezingtoernee.

Van zijn eerste reis beschreef hij zijn belevenissen nadien in het boek *American Notes for General Circulation*, dat al in hetzelfde jaar, 1842, verscheen. Het boek verscheen, ook al in 1842, in het Nederlands, onder de titel *Uitstapje naar Noord-Amerika. American Notes* verhaalt vooral over Dickens’ periode in Amerika, waar hij bijna zes maanden verbleef, maar de eerste twee hoofdstukken uit het boek zijn gewijd aan de scheepsreis. Daarmee werd *American Notes* een van de bekendste verslagen van een negentiende-eeuwse trans-Atlantische reis per stoomschip. Dickens was op dat moment al een succesvolle auteur met boeken als *The Pickwick Papers* en *Oliver Twist*.

Op 3 januari 1842, een maand voor zijn dertigste verjaardag, zeilde Dickens met zijn vrouw, Catherine, en haar kamenierster, Anne Brown, vanuit Liverpool aan boord van het raderstoomschip ‘Britannia’ naar Amerika. De heenreis naar Amerika verliep erg onrustig en Dickens schrijft er uitvoerig over. Het begon al voor het eigenlijke vertrek van het schip.

In het kantoor van het agentschap van Cunard, een paar maanden daarvoor, had hij fantasierijke en fraaie litho's van het scheepsinterieur van de ‘Britannia’ gezien, maar de beschrijving die hij in het boek geeft van de accommodatie was opmerkelijk minder enthousiast. De luxe hutten voor de passagiers waren in het echt helemaal niet zo luxueus.

‘Een belachelijke doos’

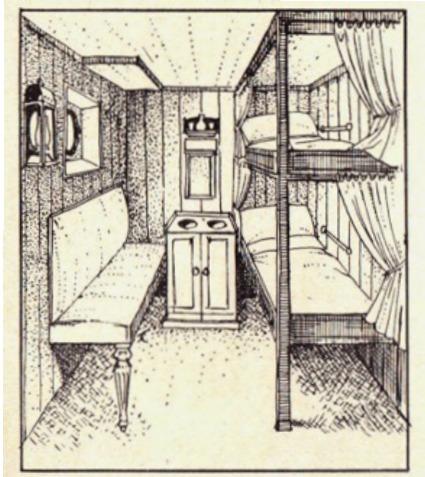
Dickens begint zijn boek met: ‘Nooit vergeet ik de voor één vierde ernstige en voor drie vierde koddige verbaasdheid, waarmee ik op de ochtend van 3 januari 1842 de deur opendeed en mijn hoofd stak in de kajuit van de ‘Britannia’, een pakketboot van twaalfhonderd ton, op weg naar Halifax en Boston, om de brieven van Hare Majesteit over te brengen.’

De Cunard Line en ook andere rederijen richtten zich in de begintijd aanvankelijk vooral op de veiligheid van de schepen, meer dan op het comfort voor de reizigers. De eenvoudige hutten waren zeker niet de smaak van Charles Dickens, want hij schrijft: “*Ze brengen me 40 pond in rekening voor de*

overtocht van Engeland naar Amerika. Ik werd naar een zogenaamde State Room begeleid, op de deur waarvan een sjofel etiket was gespeld met het opschrift 'Charles Dickens Esquire and Lady'. Binnen op een ontoegankelijke plank, een slaapplek genaamd, lag een heel plat dekbed over een al even dunne matras: volkomen onpraktisch, ronduit belachelijk, waarvan ik dacht dat het een vrolijke grap van de kant van de kapitein was."

Kortom, Dickens had zich er iets geheel anders van voorgesteld en was dus bepaald niet te spreken over de hut die hem was toebedeeld en hij noemt het dan ook een "diep belachelijke doos".

De fantasierijke kunstenaar van de afbeeldingen in het kantoor van de agent had de hut in een bijna oneindig perspectief afgebeeld, ingericht in een stijl van meer dan oosterse pracht, en gevuld met groepjes dames en heren, in de allerhoogste staat van plezier en levendigheid.

Een hut op de Britannia beschreven door Charles Dickens

De 'ingewanden' van de 'Britannia'

Vervolgens geeft Dickens een uitgebreide beschrijving van het inwendige van het schip, wat hij de 'ingewanden' noemt. Hij schrijft: "Voordat we in de ingewanden van het schip waren afgedaald, waren we van het dek een lang smal vertrek binnengegaan, niet anders dan een gigantische lijkwagen met ramen aan de zijkanten; met aan de bovenkant een melancholische kachel, waaraan drie of vier kille stewards hun handen warmden; terwijl aan weerszijden, zich over de hele sombere lengte uitstrekkend, een lange, lange tafel was, met daarop een rek, bevestigd aan het lage dak, en vol met drinkglazen, een sombere zinspeling op rollende zeeën en zwaar weer. Ik had op dat moment niet de ideale voorstelling gezien van deze kamer die me sindsdien zoveel voldoening heeft gegeven, maar ik merkte op dat een van onze vrienden die de regelingen voor onze reis had getroffen, bleek werd bij het binnenkomen, zich terugtrok naar de vriend achter hem, zich onwillekeurig op zijn voorhoofd sloeg en binnensmonds zei: 'Onmogelijk! Dit kan niet zo zijn!' of woorden van die strekking."

In de sobere hut waren dus wel een wastafel en een spiegel aanwezig, maar een bad nemen kon je er niet. Vanaf het midden van de negentiende eeuw kwamen er badkamers aan boord met stoom, warme en koude baden. Daarvoor was voldoende zoet water aanwezig. En er kwamen ook andere voorzieningen, zoals een kapper.

Niet comfortabel

Stoomschepen in die tijd waren dus niet heel erg comfortabel. De ketels en machines stonden midscheeps en de passagiersaccommodatie was gesitueerd aan de achterzijde van het schip. De verblijven van de bemanning zaten voor in het schip. Door het deinen van het schip op de golven kwam de achterkant van het schip vrij uit zee en ging het flink op en neer en dat zorgde vaak voor ongemakkelijke situaties vanwege het verschuiven van voorwerpen. Meubels aan boord zien er dan ook vaak monumentaal en zwaar uit. Dat is dus niet zonder reden, want hierdoor konden ze niet zo erg verschuiven bij een flinke deining.

Over zijn verblijf in de ‘State Room’, die Dickens had geboekt, schrijft hij met de nodige ironie ‘dat wij allen de kajuit de plezierigste en grappigste uitvinding vonden. Hij schrijft: *“Als die hut een inch groter was geweest, zou het een nogal onaangename en betreurenswaardige toestand zijn geweest. Als je de deur bijna dicht deed, pasten er vier mensen al kronkelend als slangen in, allemaal tegelijk; maar dan moest wel de prachtige patrijspoort de hele dag open blijven (als het weer het toeliet).”*

De stapelbedden boven elkaar deden door hem hun smalle afmetingen en dunne matrassen denken aan doodskisten, voor Dickens een ongelukkige associatie aan het begin van een lange oceanreis.

Nieuwe beroepen aan boord

Dickens beschrijft ook een stewardess, die bezig is met het zorgen voor schone lakens en tafelkleden uit de ‘ingewanden’ van de sofa's en uit kasten op de meest onverwachte plekken. Dickens volgde haar handelingen en ontdekte zo dat elk hoekje en elk afzonderlijk meubelstuk iets anders was dan het op het eerste gezicht leek. Het waren geheime opslagplaatsen, waarvan het ogenschijnlijke doel eigenlijk de minst bruikbare was. Met die beschrijving van een stewardess geeft Dickens aan dat er in de stoomvaart allerlei nieuwe beroepen aan boord verschenen. Linnenjuffrouwen, later ook kindermisjes, en nog weer later

kwamen er spelleiders die allerlei zaken aan boord regelden en het boordleven gingen organiseren.

Een schip is nu eenmaal een afgesloten gemeenschap en je zit dus letterlijk met elkaar in hetzelfde schuitje. Als er zich iets voordoet, kan niemand elkaar negeren. Ruzie tussen passagiers, dat is iets waar rederijen een hekel aan hebben. Die rederijen kwamen er dan ook al snel achter dat afleiding en verstrooiing het beste werken. Moesten de reizigers in de begintijd zelf voor hun tijdverdrijf zorgen, later begonnen rederijen dit te doen. Met spellen, wedstrijden, muziek, en later restaurants, bioscopen, theaters, zwembaden met glijbanen, etc. Dat geeft een idee van luxe, maar is feitelijk bedoeld om geen gedoe aan boord te krijgen.

Vertrek

Dickens neemt aan dek de voorbereidingen van het vertrek in ogenschouw. Hij ziet er onder andere een groep mannen die bezig waren met ‘taking in the milk’, of met andere woorden, de koe kwam aan boord; en ook werden de koelruimtes in het vooronder met verse proviand gevuld. Beschrijvingen van reizen met een stoomboot uit het midden van de negentiende eeuw geven vaak beelden van volle dekken en veel activiteiten bij het vertrek. Het hoofddek was dan het centrum van activiteit met passagiers, bagage, vee en kolen, die naar de juiste plaatsen moesten worden gedirigeerd.

Aan boord van de ‘Britannia’ waren 89 officieren en manschappen; hieronder stewards, een chirurgijn, slager en bakker. Die moesten het schip varen en zorgen voor de passagiers. Die manschappen waren bijvoorbeeld ook bezig met touwen oprollen of het laten zakken van zware pakketten in het ruim. Dickens schrijft dat het hoofd van de purser nauwelijks zichtbaar was toen het opdoemde te midden van een enorme stapel bagage van passagiers. Kortom, het was dus een wirwar van activiteiten. Een late vracht aan bagage en postzakken wordt nog aan boord gebracht en overspoelt het dek. Om dit alles naar de juiste bestemming te brengen levert veel hilariteit op. Koffers naar de verkeerde hutten, struikelende bemanningsleden, etc.

Er wordt gezamenlijk gegeten en omdat het schip behoorlijk diep in het water ligt, met al haar kolen aan boord en zoveel passagiers, en het weer kalm en rustig was, beweegt het schip maar weinig. Toch verlangt iedereen naar de frisse lucht en blijven maar weinigen onderdeks bij hun wijn. Passagiers verbleven tijdens de reis het liefst aan dek. Daar was frisse lucht, kwam

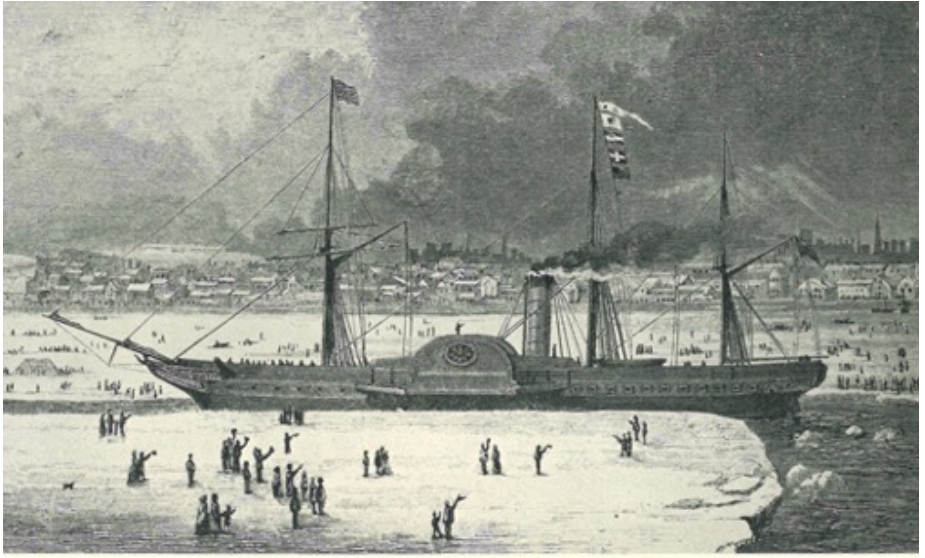
iedereen, kon je wandelen, converseren met andere passagiers, over zee uitkijken, of in een dekstoel een boek lezen.

De ruimtes onder dek waren meestal donker, bedompt en nogal slecht geventileerd (alleen dan door een patrijspoort open te zetten). Later kwamen er zogenaamde luchthappers die zorgden voor frisse lucht in de gezamenlijke ruimtes. Dickens verbleef daarom overdag vooral in de dameskajuit, daar was het minder lawaaierig en stonk het minder dan in de salon.

Iedereen maakte zich zorgen over de stabiliteit van hun maag. En tijdens het diner zag Dickens dan ook dat de meest begeerde stoelen die het dichtst bij de deur waren. Vandaar kon men dan snel aan dek komen om, zoals iemand schreef in een reisverslag, 'de visjes te voeren'.

Dickens is het liefst 's nachts aan dek. Hij schrijft: 'Het aanhoudende gestamp van laarsjes op de dekken maakte dan plaats voor een zware stilte, en de hele mensenvracht werd beneden opgeborgen, met uitzondering van een paar achterblijvers, die waarschijnlijk, net als ik, bang waren om daarheen te gaan.' 's Nachts is een opvallende tijd aan boord: 'De duisternis waardoor de grote zwarte massa zijn directe en zekere koers houdt; het stromende water, duidelijk gehoord, maar vaag gezien; de brede, witte, glinsterende baan, die in het kielzog van het schip volgt'.

De Britannia verlaat Boston in de winter.

Uiteindelijk gaat Dickens dan zelf ook naar bed, hoewel het onderdeks vanwege de deining niet bepaald comfortabel is.

Zeeziekte

Dickens bleef meestal in bed, hij at harde koekjes en dronk koude cognac met water in een poging om te voorkomen dat hij door het slingeren van het schip zeeziek zou worden. Dan schrijft hij: *“Het is de derde ochtend. Ik word uit mijn slaap gewekt door een sombere kreet van mijn vrouw, die wil weten of er gevaar is. Ik sta op en kijk uit het bed. De waterkruik duikt en springt als een levendige dolfijn; alle kleinere artikelen drijven, behalve mijn schoenen, die op een tapijtzak zijn gestrand, hoog en droog, als een paar kolenschuiten. Plots zie ik ze in de lucht springen en zie, de spiegel, die aan de muur is genageld, plakt vast aan het plafond. Tegelijkertijd verdwijnt de deur helemaal en gaat er een nieuwe open in de vloer. Dan begin ik te begrijpen dat de state-room op zijn kop staat.”*

Dickens' echtgenote rent zodra ze op haar benen staat, achteruit. Hij schrijft:

‘En zo gaat ze maar door met wankelen, deinen, worstelen, springen, duiken, springen, stampen, kloppen, rollen en wiegen: en al deze bewegingen doorlopend, soms om beurten, soms helemaal: totdat je geneigd bent te brullen om genade.’

Dan passeert een steward en Dickens vraagt hem: *“Wat is er aan de hand? Hoe noem je dit?”* *“Een zware zee meneer, en tegenwind”* is het antwoord, zo schrijft Dickens het onderkoeld.

Hij schrijft ook over wat hij de huiselijke geluiden van het schip noemt, zoals het breken van glas en servies, het naar beneden vallen van stewards, van losse vaten en tientallen omvallende flessen wijn. En ook over de zeer opmerkelijke en verre van opwindende geluiden die in verschillende passagiershutten worden voortgebracht door de zeventig passagiers die te ziek waren om op te staan om voor ontbijt.

Dickens noemt al die klaagzangen die hij uit de hutten hoort komen *‘dit concert’*.

Hij beschrijft de zeeziekte in een vorm die hij nog nooit heeft gezien of gehoord. Hij lag daar de hele dag, heel koel en tevreden; zonder gevoel van vermoeidheid, zonder verlangen om op te staan, of beter te worden, of de lucht in te nemen; zonder nieuwsgierigheid, of zorg, of spijt, van welke soort of mate ook, behalve dat hij meende zich een soort luie vreugde te herinneren, in deze universele onverschilligheid, in het feit dat zijn vrouw te ziek was om met hem te praten.

Dit alles verrast hem niet. Hij schrijft: *‘Als Neptunus zelf naar binnen was gelopen, met een geroosterde haai op zijn drietand, had hij de gebeurtenis als een van de meest voorkomende alledaagse gebeurtenissen moeten beschouwen.’*

Later, aan het eind van de negentiende eeuw, passen scheepswerven op initiatief van de rederijen de schepen aan. Men brengt de stoommachine dan naar achteren en de passagiersaccommodatie naar het middendeel van het schip. Daar is het veel stabiel en is er minder sprake van zeeziekte.

Dickens schrijft dat als alles weer rustig is, het tijd is om te eten. *‘Er komt een stewardess met een dampende schotel met gebakken aardappelen en een andere met geroosterde appels; en borden met varkenskoppen, koude ham, gezouten rundvlees. Ze vallen aan op deze lekkernijen en eten zoveel als ze kunnen (ze hebben een grote eetlust); en ze zijn er zo lang mogelijk mee bezig. Dan gaat er weer een bel en de stewardess verschijnt weer met een ander gerecht van aardappelen - deze keer gekookt - en een voorraad warm vlees van verschillende soorten. De maaltijd wordt nog verlengd met een dessert van appels, druiven en sinaasappels; en wijn, cognac en water.’*

Bemanning

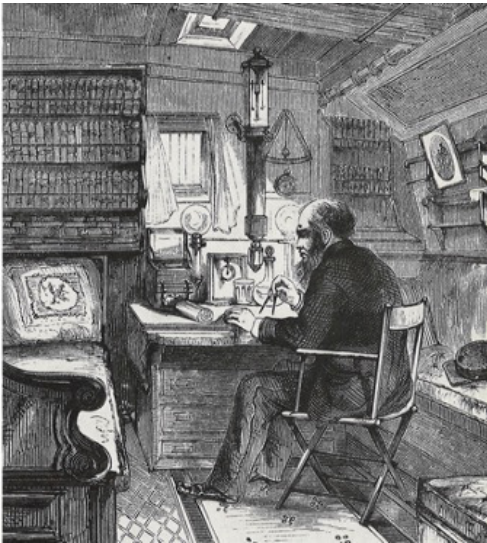
Hewitt had het gezag op de ‘Britannia’. Hij was recent aangesteld op dit schip en had volgens Dickens altijd een goed humeur. Hij kwam geregeld langs bij de passagiers en knoopte dan aangename gesprekjes aan. Als weersvoorspelling vertelde hij dan, ‘het weer wordt morgen altijd beter, op zee’. Daarna deed Hewitt - die nooit naar bed gaat en nooit uit zijn humeur is - zijn jaskraag weer omhoog en ging aan dek; hij schudde overal de hand; en ging lachend het weer tegemoet, zo vrolijk als op een verjaardagsfeestje. Hij zal zich ook hebben teruggetrokken in zijn hut, waar hij zijn verblijf had, maar ook de koers uitzette en zijn navigatie-instrumenten in de gaten hield.

Door een vergissing van de loods loopt de ‘Britannia’ aan de grond op een modderbank voor de haven van Halifax in Nova Scotia op de nacht van 19 januari. Sommige manschappen deden hun schoenen en jassen uit en maakten zich klaar om overboord te springen en naar de kust te zwemmen. Dit maakte de consternatie onder de passagiers aan dek natuurlijk alleen maar groter.

Plotseling is er een doodse stilte door de onverwachte stop van de machine die al zoveel dagen onophoudelijk in de oren van de passagiers had gedreund.

De arme loods is daar-door ineens een zeer impo-pulair persoon geworden. Hij was gedurende de hele reis aan boord en in die tijd was hij een behoorlijk opvallende figuur geweest, als verteller van anekdotes en grappen. De mannen

die toen het hardst om zijn grappen had-den gelachen, zwaaiden nu met hun vuisten in zijn gezicht, en overladen hem met verwensingen en tarten hem als een schurk!

De kapitein van de *Britannia* in zijn hut

Aankomst en nasleep

Na een korte stop in Halifax, bracht de ‘Britannia’ Dickens uiteindelijk naar Boston. De passagiers gingen aan land en Dickens kreeg een voorproefje van wat hem te wachten stond, want massa’s mensen juichten hem in de straten toe en hij kreeg een ereplaats bij de opening van het provinciale parlement dat

toevallig die dag plaatsvond. De heenreis was dus tamelijk onrustig verlopen. De terugreis na Dickens rondreis door Amerika verliep echter voorspoedig, op de ‘George Washington’, die in Liverpool op 29 juli 1842 arriveerde. Dickens gaf er de voorkeur aan om op dit schip terug te reizen, liever dat dan dat hij “*een tweede ervaring zou ondergaan in een Britse rookkast*”.

Dickens verwerkte zijn reiservaringen aan boord van de ‘Britannia’ niet alleen in zijn boek *American Notes for General Circulation*. Ook in *Martin Chuzzlewit* uit 1843-44 reizen de hoofdpersoon en zijn bediende Mark Tapley naar een zogenaamd veelbelovende kolonie in Amerika op het schip ‘The Screw’. Dat is een toepasselijke scheepsnaam, want ze zijn bezwendeld met allerlei mooie beloftes. De kolonie blijkt namelijk een moeras te zijn zonder fatsoenlijke middelen van bestaan. Dit boek is zeker gebaseerd op Dickens’ eigen reiservaringen over zee.

Conclusie

Dickens’ verslag van zijn reiservaring is nogal tendentieus en niet heel erg betrouwbaar als een generalisering over het reizen met stoomschepen in de negentiende eeuw. Dickens maakte een reis naar het westen, de moeilijke richting om de Atlantische Oceaan over te steken; en dat nog wel in begin januari, de koudste tijd van het jaar. De ‘Britannia’ stoomde in 1842 door een bijzonder hevige winterstorm, de ruigste op de Noord-Atlantische Oceaan in lange tijd.

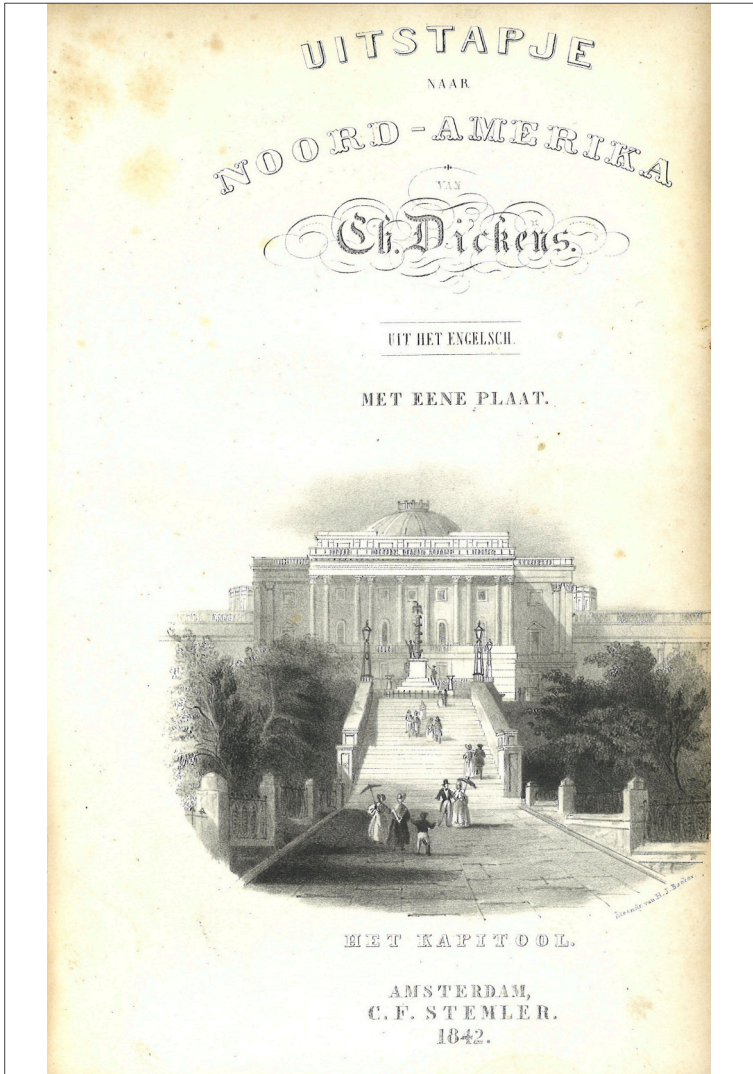
Veel van de problemen tijdens de reis, die Dickens schetst, waren niet de schuld van de stoomvaartmaatschappij. En Dickens had natuurlijk ook niets om zijn reis mee te vergelijken, want hij was nog nooit eerder op zee geweest.

Zijn onrealistische verwachtingen botsten hard met de feitelijke ervaring; hij voelde zich verraden en, misschien zelfs in verlegenheid gebracht door zijn naïviteit. Daarop nam hij op overdreven manier wraak door de gebeurtenissen aan boord flink uit te vergroten.

‘*American Notes*’ verkocht goed, maar kreeg over het algemeen matige recensies. ‘*Grappen, scheldwoorden, bijtend sarcasme ... een geest van hele slechte smaak*’, schreef de ‘*Illustrated London News*’. De recensent twijfelde sterk aan Dickens’ verslag van zijn beproevingen op de ‘Britannia’ en schreef: ‘*Natuurlijk zijn deze overdrijvingen nonsens en puur geschreven om de tijd te doden en de lezer te prikkelen*’.

Misschien had Dickens dus wel te grote verwachtingen van de scheepsreis, *Great Expectations*? Wie weet? Al zou dat boek pas in 1861 voor het eerst verschijnen.

Omslag Nederlands editie van *American Notes*:
Uitstapje naar Noord-Amerika

THE DUTCH DICKENSIAN
A CHRISTMAS CAROL

Paul Ferdinandusse

Beste Dickensians,

Deze lezing gaf ik een week geleden voor een ander gezelschap, gewone mensen, en dat is tot daar aan toe, maar een lezing houden over *A Christmas Carol* voor een gezelschap van Dickensians, dat is iets van een uitdaging.

Mijn verhaal bestaat uit drie delen, het eerste gaat over gebeurtenissen in het leven van Dickens die relevant zijn voor *A Christmas Carol*. Het tweede deel gaat over de novelle zelf. Het derde deel gaat over wat er gebeurde na de publicatie.

Deel 1

De boodschap van *A Christmas Carol* is, heel kort gezegd, dat rijke mensen zich het lot van arme mensen meer moeten aantrekken. Ik beschrijf nu vijf momenten uit het leven van Dickens, die kunnen verklaren waarom Dickens begaan was met de armen en in het bijzonder met de arme kinderen.

Moment 1. De schoensmeerfabriek

Charles had aanvankelijk een goede jeugd. Hij ging naar school. Thuis waren er veel boeken die Charles als kind ook las. Hij was een begaafd en artistiek aangelegd kind. Zijn vader nam hem wel mee naar de pub, zette hem op een tafel en dan hield Charles de bezoekers bezig met gedichten opzeggen en liedjes zingen. Maar zijn vader kon niet goed met geld omgaan en kreeg grote schulden. In 1824, Charles was toen bijna 12 jaar, ging het fout. Charles moest van school. Vervolgens moest hij huisraad naar de lommerd brengen, ook de boeken. Een neef die een fabriekje van schoensmeer had bood hem een baantje aan, en Charles moest toen naar de fabriek. Hij werkte daar van 's ochtends 8 uur tot 's avonds 8 uur, zes dagen per week, met een uur pauze voor lunch en een half uur voor de avondmaaltijd. Zijn werk bestond eruit dat hij potjes met schoensmeer moest voorzien van een deksel en een etiket, en dat dus 6 dagen per week gedurende 10,5 uur. Hij viel uit de toon bij de andere jongens in de fabriek, o.a. omdat hij deftig sprak, zij noemden hem "the gentleman".

Kort nadat hij daar begonnen was, moest zijn vader naar een schuldenaarsgevangenis, de Marshalsea prison. Het middel van faillissement bestond toen niet, schuldeisers konden niet aan het geld van een schuldenaar komen, maar ze konden hem wel laten gijzelen door opname in zo'n gevangenis. Even later trok de rest van het gezin ook in de gevangenis, dat kon, zij konden er wel in en uit maar zijn vader niet. Het was geen strafgevangenis, als je geld had kon je in de gevangenis goede kamers huren en eten van de pub laten komen. Merkwaardigerwijs werd het salaris van zijn vader al die tijd doorbetaald door zijn werkgever, de marine.

Omdat de fabriek te ver van de gevangenis was, werd voor Charles een kamertje gehuurd bij de fabriek. Charles woonde nu door de week op zichzelf en op zondag liep hij naar de gevangenis om bij zijn familie te zijn. Zo leerde hij de wereld van de armen van dichtbij kennen.

Maar een half jaar later kreeg zijn vader een erfenis. De schulden werden betaald en het gezin verliet de gevangenis. Zijn moeder vond dat Charles wel in de fabriek kon blijven, iets wat hij haar nooit vergeven heeft. Zijn vader liet hem echter weer naar school gaan.

Deze episode werd pas na zijn dood bekend. Ook zijn vrouw en kinderen wisten dit niet. Hij had het te moeilijk gevonden om dat te vertellen.

Moment 2. Oliver Twist

Veertien jaar later, in 1837, was hij al een beroemde schrijver en publiceerde hij zijn tweede roman *Oliver Twist*. Het boek is een aanklacht tegen de toen nieuwe armenwet, die erg hardvochtig was. Het doel van de wet was niet om arme mensen te helpen, maar om zo min mogelijk armen te helpen, nl. alleen die armen die anders dood zouden gaan, en dat dan tegen de laagste kosten. Dat kinderen, ouderen en zieken - zonder familie die hen kon steunen - een beroep deden op ondersteuning was geaccepteerd. Maar als volwassen gezonde mensen die geen werk en dus geen inkomen hadden, een beroep op ondersteuning deden, dan werd men wantrouwig. De vraag was dan: hoe kon je voorkomen dat ze er misbruik van maakten? De wet beantwoordde die vraag door de hulp zo minimaal mogelijk te maken, en ook door de mensen bewust vernederend te behandelen. Zo werd het ook geformuleerd: de hulp moest de minst verkiesbare optie zijn. Hulp werd niet in geld gegeven maar alleen in natura en aan degenen die intern in het werkhuis verbleven. Het werkhuis leek op een gevangenis, waar echtparen van elkaar en van hun kinderen gescheiden werden. Iedereen moest

er werken en je kreeg net voldoende eten om niet dood te gaan. Kinderen moesten zo snel mogelijk zelf de kost gaan verdienen en daar werd misbruik van gemaakt. Het leek alsof men haat koesterde tegen de armen, alsof arm zijn een vorm is van moreel tekortschieten. Dickens boek was een felle aanklacht tegen deze slechte behandeling van de armen en in het bijzonder van de kinderen.

Moment 3. De mijnen in Cornwall

In 1838 vond een ongeluk plaats in een kolenmijn in Yorkshire, de Huskar Pit. Zesentwintig kinderen gingen dood, 11 meisjes en 15 jongens tussen 8 en 16 jaar. Koningin Victoria gelastte een onderzoek. Een staatscommissie werd ingesteld, de “Children’s Employment Commission”. De penvoerder van de commissie en dus de schrijver van het rapport was Richard Henry Horne, een vriend van Dickens. Dickens gaf hem in 1849 een baan bij *Household Words*, maar Horne ging enkele jaren later naar Australië.

De commissie rapporteerde in mei 1842 over het werken van kinderen in de mijnen. Het rapport beschreef uitvoerig dat kinderen vanaf 5 jaar per week zes lange dagen onder de grond werkten in werkomstandigheden die ten hemel schreiend waren. Omdat het heel warm kon zijn in een mijn werkten mannen soms in hun blootje en de vrouwen en meisjes met ontbloot bovenlijf. Er ging een schokgolf van ontzetting door het Victoriaanse Engeland, want velen hadden de populaire samenvatting van het rapport gelezen. Een paar maanden later al kwam er een wetsvoorstel dat het werken onder de grond verbood voor vrouwen en meisjes en voor jongens onder 10 jaar. In het Hogerhuis was daar oppositie tegen van Lords die belangen hadden in mijnen. Op de dag waarop het Hogerhuis de wet behandelde, verscheen er een brief van Dickens in een krant, *The Morning Chronicle*, waarin hij uitlegde hoe belangrijk het was dat de wet aangenomen zou worden. Hij beschreef hoe de mijnwerkers uit het zicht zijn in de donkere aarde, waar geen menselijkheid was, geen regels, geen sociale deugden en geen “common decency”, gewoon fatsoen.

De wet kwam er door, maar het liet Dickens niet los en later in dat jaar, oktober 1842, reisde hij met vrienden naar Cornwall. Hij bezocht daar de mijnen, in het bijzonder de Botallack mijn, die gangen had tot 750 meter onder de zee. Er werd vooral tin en koper gevonden. Het is nu een werelderfgoed locatie. Hij sprak daar met mijnwerkers, hij bezocht hun huizen, vaak eigenlijk meer hutten, en kreeg een beeld van hun leef- en werkomstandigheden.

Moment 4. De lompenschool

Eerst iets over de lompenschool in het algemeen. Er waren in die tijd privé-scholen, maar de meeste ouders konden die niet betalen. Leerplicht kwam in Engeland pas op gang in 1870, het jaar waarin Dickens stierf.

Daarnaast waren er gratis zondagsscholen, waar kinderen naast godsdienstles voornamelijk leerden lezen, en een minderheid leerde ook schrijven. De allerarmste kinderen, waaronder de straatkinderen, werden vaak niet toegelaten tot de zondagsscholen; ze stonken te veel omdat ze hun kleren weken achtereen droegen en nooit uitdeden. Wassen beperkte zich tot de handen en het gezicht. Veel kinderen konden zich niet gedragen, stilzitten en luisteren hadden ze nooit geleerd. Sommigen hadden in de gevangenis gezeten en werden daarom niet geaccepteerd.

Bij de volkstelling in 1861 bleek dat er 4,3 miljoen kinderen waren van de lagere schoolleeftijd, van wie er 2 miljoen naar geen enkele school gingen. Er waren echter wel mensen die zich voor deze kinderen wilden inzetten en scholen gingen oprichten voor deze allerarmste kinderen. De bekendste van hen was John Pounds. Hij werkte in een scheepsdok in Portsmouth, maakte een grote val en werd invalide. Hij schoolde

De Botallack mijn in Cornwall

zichzelf om tot schoenmaker. In 1818 begon hij in zijn werkplaats de armste kinderen en straatkinderen gratis les te geven, in lezen, schrijven, rekenen, koken, timmeren en schoenen maken. Hij vormde de inspiratie voor anderen, en er verschenen elders in het land meer van deze lompenscholen, de “*ragged schools*”. Uiteindelijk waren er circa 350 ragged schools in 1870. Toen kwam de leerplicht en daarna verdwenen ze. De scholen werden gefinancierd door vrijwillige bijdragen van velen, onder meer van rijke weldoeners, en er werd les gegeven door vrijwilligers. Veel scholen gaven de kinderen ook eten en sommige zelfs slaappleaatsen.

In september 1843 bezocht Dickens een lompenschool, “*a ragged school*”, in een van de slechtste arme wijken van Londen. De school was begonnen door een zending, een zogenaamde grote-stads zending. Dickens was naar die school gaan kijken op verzoek van Angela Burdett-Coutts.

Wie was zij? In 1839 werd Dickens, 27 jaar en toen al een beroemd schrijver, uitgenodigd voor een deftig diner, en hij kwam naast haar te zitten; ze was toen 25 jaar. Zij had kort daarvoor een fortuin geërfd, 1,8 miljoen pond, en was nu na de koningin de rijkste vrouw van Engeland. Zij was net als Dickens zeer begaan met het lot van de armen.

Angela was een zeer vrome en godsdienstige vrouw, en haar geloof

motiveerde haar tot heel veel liefdadigheid. Zij heeft veel geld voor goede doelen gegeven, voor de armen, voor de kerk, voor ziekenhuizen, enz. Men schat dat ze, in geld van vandaag, tijdens haar leven 350 miljoen pond wegschonk. Dickens was bekend voor zijn steun aan de armen, in het bijzonder door zijn boek *Oliver Twist*. Dickens en zij gingen samenwerken bij diverse liefdadigheidsprojecten, ze vulden elkaar goed aan. Zij had het geld en hij de praktische kennis, hij kende Londen en de arme wijken en hij adviseerde haar zoals we zullen zien.

Angela had van deze lompenschool gehoord en vroeg Dickens of hij daar eens wilde gaan kijken en haar wou adviseren of en hoe ze dat financieel zou

John Pound en kinderen

kunnen steunen. Dickens ging met een vriend erheen. Ze gingen de school binnen en de vriend stond na een minuut weer buiten, de stank was niet te harden. Dickens bleef en ging er aan aantal dagen achtereen naar toe. Vaak lagen er achter in het lokaal kinderen van 12, 13, 14 jaar te slapen en de onderwijzers lieten hen rustig slapen. Ze legden uit dat die kinderen hun geld verdienden in de misdaad, stelen, inbreken, prostitutie enz. En omdat dat 's avonds en 's nachts gebeurde, moesten ze overdag slapen.

Dickens was enorm geschokt om ethische en humanitaire redenen maar ook om praktische redenen. Hoe kon Engeland zich goed ontwikkelen, economisch en cultureel, als er zo werd omgesprongen met de jeugd? Hij wilde Engeland wakker schudden, met een “*sledge hammer blow*”, dus met een slag van een voorhamer, door een politiek pamflet te schrijven. Hij had er al een titel voor bedacht: *an appeal to the people of england on behalf of the poor man's child*. Maar het pamflet werd nooit geschreven. Hij rapporteerde aan Angela in een brief, hij schreef onder meer:

“I have very seldom seen, in all the strange and dreadful things I have seen in london and elsewhere, anything so shocking as the dire neglect of soul and body exhibited in these children.

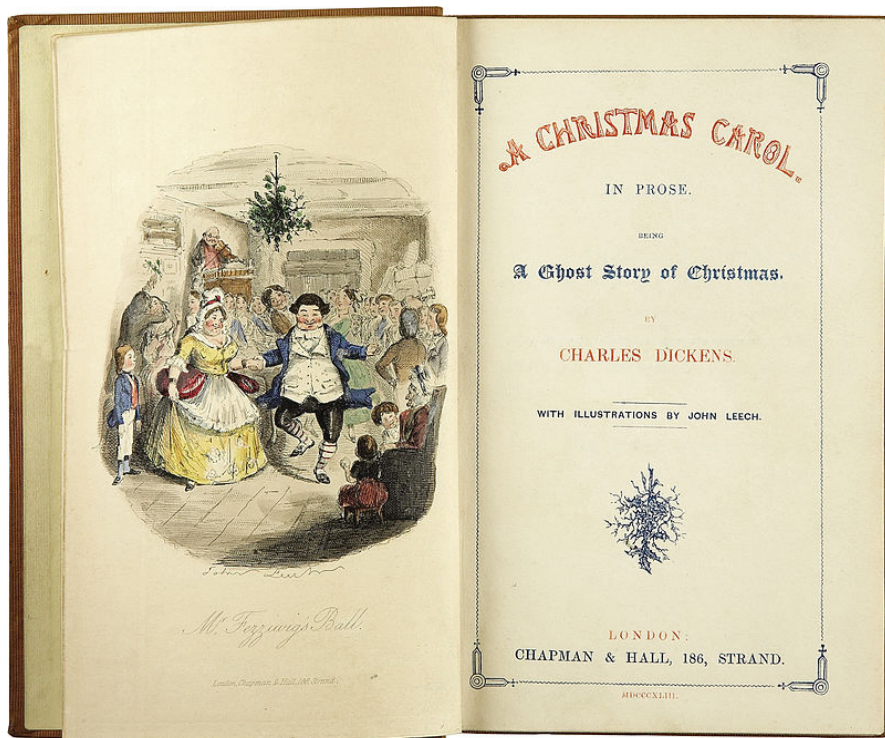

Angela Burdett-Coutts

.....
The children in the jails are almost as common sights to me as my own; but these are worse, for they have not arrived there yet, but are as plainly and certainly travelling there, as they are to their graves...”

Hij adviseerde haar om de school te steunen, maar er moest wel veel verbeteren, in de eerste plaats moesten er wasruimtes komen. Angela gaf geld, de school ging naar een betere locatie en kreeg wasruimtes. In 1860 kregen er 500 kinderen er les in een grote ruimte. Zowel Angela als Dickens bleven de school steunen.

Moment 5. Manchester Athenaeum

Een paar weken later, op 5 oktober 1843, moest Dickens een speech houden in Manchester bij het Manchester Athenaeum. Dat was een opleidingsinstituut voor arbeiders en het bood vakopleidingen, een bibliotheek, maar ook opleidingen op cultureel gebied zoals literatuur, vreemde talen en muziek, discussie-avonden enz. Het was gericht op de ontwikkeling en verheffing van de arbeiders. Het instituut had geld nodig en deze avond was georganiseerd voor fondsenwerving. Er waren daarom drie beroemde sprekers uitgenodigd, naast Dickens spraken Benjamin Disraeli en Richard Cobden.

Disraeli was een conservatieve politicus die later enkele keren premier van Engeland werd. Hij was begaan met het lot van de armen. In 1845 schreef hij zijn bekend geworden boek "*Sybil, or the two nations*" over de slechte sociale omstandigheden van de werkende klasse in Engeland. Hij was een van de oprichters van de "*Young England*" groep, een klein idealistisch gezelschap, dat vond dat de grootgrondbezitters de armen moesten beschermen tegen uitbuiting door "middle-class businessmen".

Richard Cobden was een liberale politicus, parlamentslid en ondernemer, hij was een van de oprichters van het instituut en zette zich onder meer in voor het onderwijs.

In de rede die Dickens hield benadrukte hij het grote belang van opleiding en ontwikkeling. Het scherpte zijn gedachten, en het was kennelijk ook het laatste zetje dat hij nodig had, want vrijwel meteen daarna begon hij met het schrijven van *A Christmas Carol*.

De in mijn ogen geniale stap die hij nu maakte was dat hij niet de negatieve weg koos, nl. een politiek pamflet, dat de mensen verwijten maakte en hen een klap gaf als met een voorhamer, maar een positieve weg, nl. een sprookje om de mensen positief te motiveren.

Hij schreef het in zes weken, in een staat van grote opwinding. Dat kun je zien aan het manuscript. Hij kon er 's avonds niet van slapen en liep dan uren over straat. Toen, op 19 december 1843, verscheen *A Christmas Carol* in de winkels.

DEEL 2

Nu over de novelle zelf.

Hoofdstuk 1

In het eerste hoofdstuk maken we kennis met de hoofdpersoon Scrooge op de dag voor kerst. Hij is een hardvochtige vrek, onaardig en grof. In enkele scènes zien we hoe hij mensen behandelt.

Scène 1.

De neef van Scrooge, Fred, de zoon van zijn overleden zus, komt hem uitnodigen om de volgende dag, kerstdag, bij hem te komen eten. Scrooge weigert. Hij vindt kerstmis nonsens. Hij zegt tegen zijn neef: *“Vrolijk kerstmis! Welk recht heb jij om vrolijk te zijn? Welke reden heb jij om vrolijk te zijn? Je bent immers doodarm?”* De neef blijft aandringen maar Scrooge blijft weigeren. Bovendien verwijt hij zijn neef dat hij getrouwd is omdat hij verliefd was. Je hoort alleen om geld te trouwen. Hij stuurt zijn neef op erg botte manier weg.

Scène 2.

Er komen mannen die collecteren om de armen een lekkere kerstmaaltijd te bezorgen. Scrooge weigert geld te geven. Hij vraagt: *“Zijn er dan geen gevangenis- en de werkhuizen bestaan toch ook nog?”* Scrooge vindt dat hij al

genoeg doet omdat hij belasting betaalt en wie niet genoeg heeft die moet maar naar het werkhuis gaan. De heren zeggen dat veel armen liever dood zouden gaan dan naar het werkhuis. Daarop zegt Scrooge: “*Als ze liever zouden sterven, dan moeten ze dat maar doen; dan komen wij meteen een beetje van de overbevolking af.*”

Dat woord overbevolking, “*the surplus population*” komt van een theorie die in die tijd heel bekend was. Het was de theorie van Thomas Malthus. Dit is een belangrijk thema in het boek, zoals zal blijken. Die theorie hield in dat de hoeveelheid voedsel toeneemt volgens een rekenkundige reeks, immers je hebt een aantal akkers en als je meer voedsel wil dan voeg je er akkers aan toe, dat is dus optellen. De bevolking daarentegen groeit via een meetkundige reeks, 2 mensen krijgen 4 kinderen, die krijgen er elk ook 4 en die ook weer, dat is vermenigvuldigen, 4x4x4. Het kan dus niet anders of er komt een moment dat er meer mensen zijn dan er voedsel is. Dan zullen er mensen van honger sterven totdat het evenwicht weer bereikt is, en dan begint dit proces weer opnieuw. Kortom, het is niet te vermijden dat er regelmatig hongersnoden zijn, waarbij de armsten zullen sterven. Het heeft dus geen zin om arme mensen die te weinig eten hebben geld te geven, want er moeten nu eenmaal een aantal mensen sterven.

Bij deze redenering moeten we twee dingen bedenken. Ten eerste, voor het eerst in de geschiedenis was de bevolking sterk gaan toenemen. De bevolking had steeds onder de 10 miljoen gelegen, maar in de periode 1800 tot 1840 verdubbelde de bevolking van 9 tot 18 miljoen. Het is dus niet vreemd dat men bang was dat de voedselproductie dat niet zou kunnen bijhouden.

Ten tweede, tot halverwege de 19^e eeuw, tot 1850, stierven er in Engeland regelmatig mensen van honger. Als er twee jaar achtereen een slechte oogst was, konden de problemen al komen. Vooral in het decennium 1840 tot 1850 was het raak. Dat decennium heet “*the hungry forties*”. Een economische depressie en slechte oogsten, in combinatie met de graanwetten die de import van graan bemoeilijkten, veroorzaakten hongersnood. In de tijd van *A Christmas Carol* stierven er duizenden arbeiders van honger in Engeland, Schotland en Wales. Een paar jaar later stierven er een miljoen Ieren van honger.

Te weinig eten, dat was dus een heel actuele situatie. De overheersende mening was toen dat arme mensen het probleem waren, in plaats van mensen die een probleem hadden.

Scène 3.

Een kind dat een kerstliedje aan de deur komt zingen wordt bars weggestuurd.

Scène 4.

Scrooge behandelt zijn klerk, Bob Cratchit, vernederend, alsof het een stoute jongen is, terwijl het een volwassen man is met vrouw en kinderen, waaronder een gehandicapt kind. Bob zit in een hokje dat verwarmd wordt door een kolenvuur van één kool, en probeert zijn handen te warmen aan de ene kaars. Scrooge beschouwt zijn verzoek om met kerst een vrije dag te hebben als een vorm van diefstal, wel loon ontvangen maar niet werken.

Na deze scènes zien we hoe Scrooge zichzelf behandelt. Als hij aan het eind van de dag naar huis loopt, groet hij niemand op straat en hij wordt ook door niemand gegroet. Maar Scrooge is niet alleen hard en onaardig voor anderen, maar ook voor zichzelf. Hij gunt zichzelf heel weinig, hij eet 's avonds alleen in een deprimerend eethuis. Hij woont in enkele trieste kamers in een oud huis, dat hij slecht verwarmt en met weinig kaarsen verlicht. Hij eet 's avonds laat een pannetje pap.

Dan wordt hij bezocht door de geest van zijn compagnon en enige vriend Marley, ook al zo'n geldzuchtig type, die al jaren dood is. Marley zegt dat hij na zijn dood geen rust kan vinden en geboeid is aan zijn zware geldkisten die hij steeds mee moet dragen. Hij zegt dat hij altijd alleen bezig was met geld verdienen, terwijl hij zich bezig had behoren te houden met het welzijn van zijn medemensen. Hij waarschuwt Scrooge om niet dezelfde fout te maken en om zijn leven te veranderen, en om dat te bereiken stuurt hij drie geesten naar Scrooge.

In de volgende hoofdstukken nemen deze geesten Scrooge mee naar scènes uit het verleden, scènes in het heden en scènes in de toekomst. Door de bezoeken van de drie geesten wordt Scrooge een heel ander mens.

In het laatste hoofdstuk, dat is de volgende dag, kerstdag, is hij totaal veranderd, hij is vrolijk en opgewekt, aardig tegen iedereen, gul en geeft aan de armen, aan zijn neef en aan zijn knecht. Eind goed, al goed.

Nu staan we even stil bij de vraag: wat is dit voor een soort verhaal? Je kunt het op verschillende manieren interpreteren.

De meeste mensen zien het als een allegorie, een verhaal dat in zijn geheel symbool staat voor iets anders, en waarin abstracte begrippen worden voorgesteld als personen.

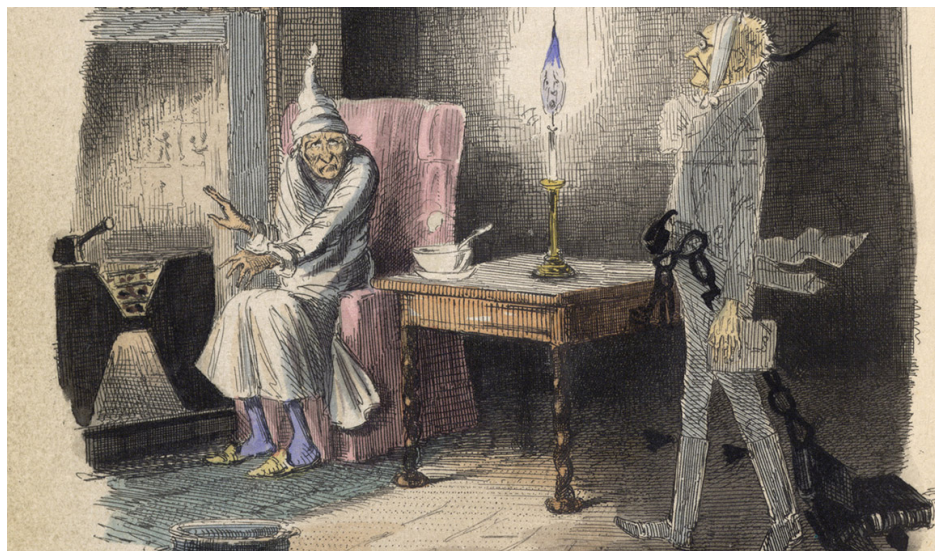
Je kunt het zien als een maatschappijkritische allegorie. In die uitleg staat Scrooge symbool voor de hebzucht, voor het streven naar winst ten koste van alles, voor egoïsme, voor de uitbuitende werkgevers, voor de geest van de

armenwet. Zijn knecht Bob symboliseert de staat van uitbuiting en de slechte werkomstandigheden van de armen, maar ook liefde voor zijn gezin en het streven om ook in moeilijke omstandigheden iets moois van het leven te maken. Zijn neef Fred staat voor de verlichte middenklasse, en voor welwillendheid, gulheid, vriendschap en familiezin. Hij is het tegenovergestelde van Scrooge.

Het is ook heel duidelijk een Christelijke allegorie, want er zijn veel verwijzingen naar de Bijbel. In die opvatting is Scrooge een zondaar, hij wordt ook expliciet zo genoemd, want hij leeft niet volgens de leer van de Bijbel. Zijn compagnon Marley zit in de hel of in het voorgeborchte van de hel, om boete te doen voor zijn zonden. De geesten, die door de lucht kunnen zweven, zijn engelen. Zij interweniëren, in opdracht van God, in het leven van Scrooge om van hem een beter mens te maken. De voornaam van Scrooge, Ebenezer, komt uit de Bijbel en betekent “de steen van de hulp”, en dat is de steen, of wel het monument, dat het joodse volk oprichtte als dank voor de interventie van God, die hen te hulp was gekomen. In het Engels heb je de uitdrukking “een Ebenezer moment”, dat betekent een moment waarop iemand interwenieert om jou te helpen.

Het moment waarop Scrooge toch naar het diner van zijn neef gaat en daar hartelijk ontvangen wordt, vergelijkt men met de terugkeer van de verloren zoon.

Scrooge krijgt bezoek van de geest van Marley

THE DUTCH DICKENSIAN

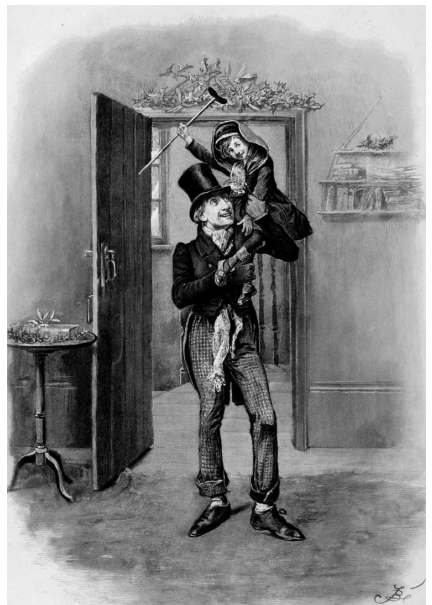
De eerste geest blijkt een wonderlijke figuur, een kleine gestalte, kind en oude man tegelijk, met als belangrijkste bijzonderheid dat er een heldere lichtstraal uit zijn hoofd schijnt, en dat hij onder zijn arm een kaarsendover houdt. Dat licht beschouwt men als het goddelijk licht, dat aangeeft dat de geest van God aanwezig is, en dat staat voor waarheid en wijsheid. De kaarsendover geeft aan dat waarheid en wijsheid kwetsbare dingen zijn, die gemakkelijk uitgedoofd kunnen worden. Dat weten we vandaag maar al te goed, fake news!

En er zijn nog veel meer verwijzingen naar de Bijbel. Aan het eind van het verhaal is Scrooge bekeerd en hij wordt op de kerstdag als een beter mens herboren.

Een heel andere interpretatie is om het verhaal te beschouwen als een verslag van een soort psychotherapie avant la lettre. Psychotherapie bestond nog niet, Sigmund Freud komt pas een halve eeuw later. Nogal wat psychologen en psychiaters hebben hierover geschreven. Zij constateren dat Scrooge een obsessief-compulsieve persoonlijkheids-stoornis heeft. Dat baseren ze op symptomen als: obsessief bezig zijn met regels, werk en productie gaan ten koste van vrije tijd en/of familie, moeite iemand anders een taak toe te vertrouwen, koppig en star gedrag. En doorslaggevend is het feit dat Scrooge ook schraperig en onaardig is voor zichzelf. Hij gunt zich weinig en doet niets leuks met zijn vele geld, zoals we zagen. De geest van Marley ziet men vaak als de stem van het geweten van Scrooge.

De geesten geven Scrooge als het ware een inzichtgevende psychotherapie. Zo'n therapie is gericht op het zicht krijgen op terugkerende – niet adequate – interactiepatronen, die vaak ontstaan zijn in de kindertijd en die het leven van iemand ernstig kunnen belemmeren. Als iemand zich bewust wordt van deze patronen, op een meer emotioneel niveau, kan hij mogelijk andere en gezondere keuzes leren maken in het leven.

We zullen zien dat zoiets gebeurt.

Bob Cratchit met kleine Tim

Hoofdstuk 2.

De geest van het verleden neemt Scrooge mee naar zijn kindertijd en meteen naar de situatie die een trauma bij Scrooge bezorgd heeft. Ze gaan op de dag voor kerst naar zijn kostschool, waar alleen het jongetje Scrooge in zijn eentje in een lokaal zit. Zijn moeder komt niet in het verhaal voor, zij is ongetwijfeld vroeg overleden. Zijn vader heeft hem op een kostschool gedaan en laat hem niet meer naar huis komen, ook niet tijdens de vakanties. In de vakanties gaan zijn vrienden op school naar huis. Ook nu zijn de andere kinderen net voor de kerst opgewonden naar huis gegaan, elkaar vrolijk kerstfeest wensend. Niemand vraagt hem mee, en hij blijft alleen achter in een verlaten gebouw. Iedereen laat hem in de steek, niemand vindt hem de moeite waard. Hij krijgt gevoelens van minderwaardigheid en van onzekerheid. Psychologen zeggen dat hij daardoor zijn persoonlijkheidsstoornis heeft ontwikkeld. Om zichzelf te beschermen gaat hij die gevoelens projecteren op anderen. Hij draait het om. Niet hij maar zij zijn minderwaardig en niet de moeite waard, en hij gaat hen ook zo behandelen. Niet hij is zielig omdat hij met kerst alleen op school zit, maar de anderen zijn zielig omdat ze zoiets stoms als kerst gaan vieren. Maar ergens zoekt hij zekerheid en hij zoekt dat in geld, niet om leuke dingen mee te doen, maar om hem het gevoel te geven dat hij wel veel waard is.

De geest gedraagt zich als een echte therapeut, althans zoals ik denk dat een therapeut zich gedraagt. Hij zegt niet veel en laat Scrooge zelf tot inzicht komen. Ik geef enkele voorbeelden om te laten zien hoe dat veranderingsproces gaat.

Een simpel voorbeeld. Als Scrooge zichzelf eenzaam in de school ziet zitten, krijgt hij medelijden met zichzelf, en zegt opeens *“Arme jongen”*. *“Wat scheelt eraan?”* Vraagt de geest. *“Niets”*, zegt Scrooge, *“Gisteravond heeft een jongen voor mijn deur een kerstliedje gezongen. Ik wou dat ik hem wat gegeven had”*.

De volgende scène is enkele jaren later. Scrooge is weer alleen op kostschool, vlak voor kerst, maar nu in een veel slechter uitzienend vertrek. Plotseling komt zijn zus daar binnen, ze komt hem ophalen, ze zegt dat vader nu veel aardiger is geworden en zij heeft vader zo ver gekregen dat ze hem mag ophalen voor de kerst. Scrooge gaat blij met haar mee. Toen was hij zijn zus dankbaar voor haar vriendelijke uitnodiging, maar eerder op die middag heeft hij haar zoon die hem kwam uitnodigen voor kerst op grove wijze weggestuurd. De geest wil dat hij zich dat realiseert en zegt dat zijn zus zwak was maar een warm hard had en dat ze vroeg gestorven is. En dan zegt de geest subtiel *“ze had, meen ik, kinderen.”* *“Eén kind”*, verbetert Scrooge. *“Juist”*, zegt de geest,

“uw neef”. En dan staat er *“Scrooge scheen niet op zijn gemak en antwoordde slechts ‘ja’”*.

Dan brengt de geest Scrooge naar het bedrijfje waar hij een leerjongen was. Op kerstavond zegt baas Fezziwig dat de jongens een uur eerder moeten ophouden en de tafels en banken opzij moeten schuiven. Dan komen zijn vrouw en dochters en buurkinderen met lekkers, er komen muzikanten en er wordt gedanst, gezongen, gegeten en gedronken. Scrooge is daar als jongen door het dolle heen, hij danst en springt. De geest legt uit dat dit feest maar een paar pond heeft gekost en zegt: *“het is maar een kleinigheid om deze dwaze mensen zo gelukkig te maken”*. Daarop houdt Scrooge een betoog dat het er helemaal niet om gaat wat het gekost heeft. Hij legt uit dat de baas de macht heeft om je gelukkig of ongelukkig te maken, om je werk een vreugde of een last te doen zijn. De geest kijkt hem alleen maar aan, en dan zwijgt Scrooge. *“Wat scheelt eraan?”* Vraagt de geest. *“O, niets bijzonders”*. *“Toch wel, geloof ik.”* *“Nee, nee. Alleen had ik graag een enkel woord tegen mijn klerk willen zeggen. Dat is alles.”*

Scrooge beseft dus de tegenstelling tussen wat hij net zei en hoe hij zijn knecht behandelt. En hij heeft ook zijn eigen opmerking van eerder op die dag tegengesproken, toen hij tegen zijn neef zei dat je geen reden hebt om vrolijk te zijn als je arm bent.

Vervolgens neemt de geest Scrooge mee naar het huis waar zijn vroegere verloofde woont. Zij heeft indertijd de verhouding uitgemaakt omdat Scrooge veranderd was en alleen nog maar dacht aan geld verdienen. Zij en haar man spelen met hun kinderen. Als Scrooge ziet hoe hun dochter zich liefdevol over haar vader buigt, bedenkt hij dat een even leuk en veelbelovend meisje hem vader had kunnen noemen, en hij kan zijn tranen niet bedwingen. Dan zegt de echtgenoot dat hij die middag Scrooge zag. *“Ik kwam langs zijn kantoor en daar het nog niet gesloten was en er binnen een kaars brandde, moest ik hem wel zien. Men zegt dat zijn compagnon op sterven ligt, en hij zat daar alleen. Moederziel alleen.”*

Dan kan Scrooge het niet langer verdragen en hij vraagt de geest om hem daarvandaan te brengen. Hij probeert de geest weg te duwen en drukt de kaarsendover over hem heen. Weg met de waarheid! De geest van het verleden is niet afgebeeld in het origineel, maar wel het moment waarop Scrooge de kaarsendover over hem heen zet. Het lukt hem niet om al het licht te doven, je kunt de waarheid ontkennen maar daarom bestaat die nog wel.

Dat waren dus beelden uit zijn jeugd, van gelukkige en van ongelukkige

momenten, die Scrooge nu herbeleeft. Hij was dus niet altijd zo negatief, hij had als leerjongen een leuke baas en was zelf vrolijk, en hij kreeg een aardige verloofde. Ooit was hij een vrolijk en gelukkig mens. Maar ergens in zijn ontwikkeling is het fout gegaan. Dat begint hem nu duidelijk te worden.

Hoofdstuk 3

Dan komt in het volgende hoofdstuk de geest van het kerstfeest van het heden. Dat is een reus met een bulderende lach, uitgedost als de Father Christmas van die tijd, die de geest van het kerstfeest symboliseert, gulheid en goodwill. Er staat heel veel eten om hem heen, boodschap: met kerst moet er lekker gegeten worden.

Deze geest neemt hem mee naar diverse plekken, op dat moment in het heden, op die kerstavond.

Eerst gaan ze naar het huis van zijn knecht Bob Cratchit. Daar blijkt dat de oudste kinderen al net zo hard moeten werken als hun vader en geen jeugd meer hebben. Bob komt met zijn invalide zoontje op zijn schouder binnen. De familie gaat aan tafel. De ingrediënten zijn goedkoop en de porties klein, maar iedereen beschouwt het als een feestmaal en is er opgewonden en opgetogen over. Ze houden van elkaar en ze zijn gelukkig met wat ze hebben. Na het eten drinken ze wat en het jongste jongetje, kleine Tim, dat gehandicapt en ziekelijk is, spreekt een toast uit: *“God bless us every one!”*. Scrooge vraagt de geest of het jongetje zal blijven leven, en de geest zegt dat hij dood zal gaan als de toekomst niet verandert. Daarop zegt Scrooge: *“Nee, nee! O nee, goede geest! Zeg dat hij gespaard zal blijven.”* De geest zegt nogmaals dat het jongetje dood zal gaan, en zegt dan: *“en wat doet dat er tenslotte toe? Als hij moet sterven, laat hem dat dan maar doen, dan komen wij immers meteen wat van de overbevolking af.”* Zo wordt Scrooge weer om de oren geslagen met zijn eigen woorden van die middag.

Dan kan Dickens zich even niet inhouden en hij laat de geest aan Scrooge de les lezen: *“Als je hart niet van steen is en je nog enig menselijk gevoel hebt, laat dan die goddeloze taal varen, tot je ontdekt hebt wat die overbevolking is en waar ze is. Zal jij beoordelen wie zal leven en wie sterven? Het is heel goed mogelijk dat jij in de ogen van de hemel waardelozer en minder geschikt bent om te leven dan miljoenen arme kinderen zoals dit jongetje. Grote God! Zal het insect op het blad beslissen, of er te veel van zijn broederen leven in het stof?”* De geest maakt hier duidelijk dat de keuze wie zal leven of zal sterven niet bij mensen hoort te liggen en dat die keuze zeker niet op geld gebaseerd behoort te

zijn. De geest suggereert hier ook dat Scrooge zelf misschien wel tot de overtollige bevolking behoort.

Dit is de enige keer dat een geest zo te keer gaat tegen Scrooge, weinig therapeutisch zou ik denken, want de geesten zeggen weinig en laten Scrooge zelf zijn conclusies trekken. De laatste geest zegt zelfs helemaal niets. Ik denk dat de scène met het jongetje Tim erg emotioneel voor Dickens was, want hij had zelf een neefje dat zo ziekelijk was, het zoontje van zijn zus, Fred. Fred was vier jaar toen dit geschreven werd en hij stierf vijf jaar later, negen jaar oud.

Daarna volgen er scènes die Dickens heeft opgedaan tijdens zijn reis naar de mijnen cornwall.

De geest brengt Scrooge naar een verre plek, een verlaten heidellandschap waar mijnwerkers leven. Ze bezoeken een lemen hut, waar een arm maar vrolijk gezelschap zit rond een hel brandend vuur. Vuur speelt een grote rol. Waar mensen aardig zijn, is er een helder warm haardvuur, waar ze niet aardig zijn, zoals Scrooge, is het een miniem vuurtje. Rond het vuur zitten een heel oude man met zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen, ze zijn straatarm en ze zingen kerstliederen.

Dan zweeft de geest met Scrooge naar zee, en enige mijlen over zee totdat ze komen bij een reeks rotsen midden in een kokende branding waar een eenzame vuurtoren staat. De twee vuurtorenwachters klinken met hun glazen elkaar aan en wensen elkaar een vrolijk kerstfeest. Die vuurtoren had Dickens gezien bij Land's End toen hij zijn reis naar Cornwall maakte. Inderdaad zaten er toen twee wachters op die toren, ze hadden steeds een maand dienst.

Dan vliegen ze verder de zee op en dalen neer op een schip. De stuurman, de uitkijk en de mannen die de wacht hadden, stoere zeebonken, neurieën een kerstlied of spreken over hun mooie kerstfeesten uit hun verleden.

Tenslotte komen ze bij het huis van zijn neef, Fred, waar een feestelijk gezelschap bijeen is. Ze spreken heel negatief over Scrooge, maar zijn neef zegt dat hij medelijden met hem heeft, want hij heeft veel geld maar doet er niets mee, en hij zit alleen op zijn kamer terwijl zij een gezellige avond hebben. Er wordt muziek gemaakt, kerstliedjes die Scrooge kent en die hem mild stemmen. Tenslotte gaan ze spelletjes doen, en Scrooge, onzichtbaar, doet met veel plezier mee.

De strekking van die bezoeken is steeds dat mensen met kerst bij elkaar komen, dat muziek, kerstliederen en gezelligheid hen verbinden, dat ze gelukkig zijn met elkaar en dat ze tevreden zijn met wat ze hebben, hoe arm ze ook zijn. En de conclusie moet zijn dat het de keuze van Scrooge is om alleen en

ongelukkig te zijn.

Als de geest op het punt staat te vertrekken, ziet Scrooge iets onder zijn jas uitsteken. De geest doet zijn jas open en daar verschijnen twee kinderen, een jongetje en een meisje. Ze worden beschreven als: *“vaal, vermagerd, gehuld in lompen, en met een blik vol haat en wreedheid en tevens van een slaafse onderdanigheid. Hun gezicht had een lijkleke kleur en was verwrongen tot een benig, grijnzend masker. Waar men stralende engelen had mogen verwachten, zag men weerzinwekkende duivels dreigend loeren.”* Scrooge vraagt of het de kinderen van de geest zijn, maar die zegt: *“Ze zijn van de mensheid. De jongen heet onwetendheid en het meisje heet gebrek. Hoed u voor beiden en voor allen van hun soort, maar het meest voor de jongen, want op zijn voorhoofd zie ik iets geschreven wat rampspoed spelt en ellende.”* Deze uitspraak van de geest wordt wel gezien als een zinspelen op een revolutie, zoals in Frankrijk, die velen zich nog konden herinneren. Scrooge vraagt: *“Is er voor hen geen hulp of uitkomst?”* Waarop de geest antwoordt: *“Zijn er geen gevangenen? Zijn er geen werkhuizen?”* En zo Scrooge weer om de oren slaat met zijn eigen woorden. In deze korte scène komt Dickens op voor de armste kinderen, ongetwijfeld geïnspireerd door de kinderen die hij zag in de lompen school, slapend op de banken.

Hoofdstuk 4.

In het volgende hoofdstuk verschijnt de geest van het toekomstig kerstfeest. Het is een gedaante in een zwarte mantel, zonder gezicht, een symbool van de dood. Hij zegt niets maar wijst steeds met zijn uitgestrekte hand. Ook nu volgt er een aantal scènes.

Eerst neemt de geest Scrooge mee naar de effectenbeurs waar zijn zakenvrienden bijeen zijn. Het blijkt dat net een van hen overleden is, maar de mannen tonen zich totaal onverschillig of zelfs blij dat hij overleden is. Ze zeggen dat het wel een goedkope begrafenis zal zijn en een zegt dat hij er alleen heen gaat als er ook een lunch bij is.

Dan komen ze bij een uitdragerij, waar enkele mensen komen om spulletjes te verkopen. Het blijken voorwerpen te zijn die men gestolen heeft uit het huis van iemand die net overleden is. Het zijn bedgordijnen, de lakens van het doodsbed en zelfs de kleren die de overledene na zijn dood kreeg aangetrokken. De mensen moeten er smakelijk om lachen.

Vervolgens komen ze bij een huis waar de man binnenkomt met het nieuws

“ No, spirit ! Oh, no, no ! ”

dat de man van wie zij geld hebben geleend dood is. Zijn vrouw zegt dat, wie de schuld ook zal erven, het altijd beter zal worden dan onder de vrek van wie ze het geleend hadden. Daar worden ze beiden een stuk vrolijker van.

Dan brengt de geest Scrooge naar het huis van zijn knecht Bob, waar het jongste kind, de gehandicapte Tim, net overleden is. De oudste zoon leest een passage uit de Bijbel, waarvan de strekking is dat je de deugden van een kind moet hebben om in de hemel te komen. Beschreven wordt hoe bedroefd allen zijn, hoe ze zich voornemen om elke week naar het

kerkhof te gaan, hoe blij ze zijn dat het graf op een mooie groene plek van het kerkhof is, enz. enz., Kortom, de droefheid en de liefdevolle aandacht voor zijn begrafenis en graf vormen een volkomen tegenstelling tot de situatie van de overledene die eenzaam en alleen op zijn doodsbed ligt en van wie men zelfs zijn doodscleren gestolen heeft. Niemand rouwt om de hem, iedereen is onverschillig of zelfs blij dat hij dood is, terwijl de dood van het arme jongetje Tim zijn familie heel bedroefd maakt. Het wordt niet expliciet gezegd maar de conclusie ligt voor de hand dat, als er iemand dood moet gaan, het beter iemand kan zijn om wie niemand geeft en voor wie niemand rouwt, kortom dat zo iemand behoort tot de “*surplus population*”.

Dan neemt de geest Scrooge mee naar een kerkhof en wijst hem op een grafsteen waar zijn naam op staat, kortom, de overledene was Scrooge zelf. Scrooge smeekt de geest om hem de kans te geven zijn leven te beteren, waarop de geest verdwijnt.

Hoofdstuk 5

Dan het laatste hoofdstuk. De psychotherapie heeft gewerkt. Door de eerste geest kreeg Scrooge gevoelens van nostalgie en spijt. Hij zag dat hij ooit een

leuke jonge man was die feest kon vieren zonder dat het veel hoefde te kosten en dat hij een leuke vrouw en kinderen had kunnen hebben.

De tweede geest ontdooide zijn hart van ijs en deed hem medelijden krijgen met het jongetje Tim. De derde geest bracht hem angst voor een eenzame dood. Nostalgie, medelijden en angst, door deze mix van gevoelens is hij nu veranderd en is weer de vrolijke, aardige man die hij vroeger was.

Hij geeft op kerstochtend een jongen de opdracht om de slager een kalkoen “twee keer zo groot als tiny Tim (kleine Tim)” te laten bezorgen bij de familie Cratchit. Hij verontschuldigt zich bij de collecterende heren en doet een gulle bijdrage. Bovendien neemt hij de uitnodiging van neef Fred aan om bij hem het kerstfeest te vieren. De volgende dag op kantoor, verhoogt hij het loon van Bob Cratchit. Hij wordt een tweede vader voor kleine Tim, wat betekent dat hij zijn medische kosten betaalde, waardoor Tim niet doodging.

Toen Dickens later voorleesavonden gaf en dit verhaal voorlas eindigde hij met de mededeling dat de kleine Tim niet doodging. Daarop barstte het publiek steevast uit in gejuich en applaus.

DEEL 3.

Was het boek een succes? Twee antwoorden: ja , enorm, en nee, niet echt. Eerst het “ja, enorm” gedeelte.

Het boekje kwam uit op 19 december en een paar dagen later was de hele oplage van 6000 exemplaren verkocht. Er volgende meer drukken in 1844, die allemaal meteen uitverkocht waren en aan het eind van 1844 waren er 15.000 exemplaren verkocht.

Sindsdien is het boek altijd in druk geweest, je kunt het nu nog overal kopen. Het is vertaald in vrijwel alle talen, en het aantal verkochte exemplaren loopt in de miljoenen. Online kun je het gratis downloaden. Wil je een exemplaar van de eerste druk, dan betaal je op veilingen in Engeland 14.000 tot 45.000 pond. Wil je een exemplaar zo in de winkel kopen, kun je nu terecht in de VS voor 75.000 dollar. Maar ik moet zeggen dat wie zo’n boekje koopt voor zoveel geld terwijl er zoveel arme kinderen zijn, vooral in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk, de boodschap van Dickens toch nog niet zo goed begrepen heeft.

Dit daverende succes was in financieel opzicht voor Dickens aanvankelijk helemaal niet zo gunstig. Toen het boek klaar was wist hij zelf ook wel dat het heel goed was, en daarom wilde hij dat het ook heel mooi uitgegeven zou worden. Hij wilde goudkleurige letters op de omslag, hij wilde goud-op-snee en

een aantal gekleurde illustraties; omdat de kleurendruk nog niet bestond moesten illustraties met de hand worden ingekleurd. Zijn uitgevers weigerden dat, want de kosten zouden te hoog worden. Dickens was eigenwijs en nam het uitgeversrisico over. Natuurlijk hadden de uitgevers gelijk. De eerste druk leverde Dickens een winst op van 136 pond, terwijl hij op minstens 1000 pond gerekend had. Dat was een probleem, want met de roman die hij in die periode als feuilleton publiceerde, *Martin Chuzzlewit*, ging het financieel ook al niet zo goed. Zijn vorige roman, *The Old Curiosity Shop*, had een oplage van circa 60.000 exemplaren, maar deze roman, *Martin Chuzzlewit*, kwam niet verder dan 20.000. Het verhaal boeide kennelijk niet zo, en er was een economische recessie aan de gang. Dickens had dus minder inkomsten en dat was een probleem want hij onderhield, behalve zijn vrouw en vier kinderen, ook zijn ouders en andere familieleden.

Een paar maanden na de verschijning waren er al acht verschillende toneelbewerkingen te zien in londen. Daarvoor kreeg Dickens niets want het auteursrecht was nog maar slecht ontwikkeld. En dat was nog maar het begin van de vele bewerkingen voor toneel, voor opera, voor ballet, musicals en in het bijzonder voor film. Er zijn meer dan honderd filmversies en de eerste is van 1901. De film die Disney maakte in 2009 bracht in totaal 384 miljoen dollar op.

Behalve de toneelbewerkingen kwamen er direct na publicatie ook diverse piratenversies, dus uitgaves zonder toestemming van Dickens. Hij spande een proces aan en won. Echter, je kon in die tijd alleen de drukker aanspreken, niet de uitgever. En de uitgevers van piratenversies waren wel slim. De drukker bleek een klein onaanzienlijk bedrijfje dat meteen bankroet ging, en Dickens moest nu ook nog de kosten van het proces, 700 pond, betalen.

Deze financiële tegenslagen maakten dat hij een ingrijpend besluit nam, waar hij al langer over dacht, namelijk om Engeland voor tijdelijk te verlaten en in Italië te gaan wonen. Engeland was economisch zo sterk en Italië zo zwak, dat hij zijn huis in Londen kon verhuren en van de huuropbrengst kon leven als een prins in Italië. Dus kocht hij een grote koets, stopte daarin vrouw, vijf kinderen, dienstmeisje en een koetsier, en vertrok naar Genua. Daar huurde hij het Palazzo Palavicino, een aristocratische villa met plafondschilderingen en fresco's in de kamers. Dickens bleef een jaar in Italië en bereisde het hele land, Florence, Venetië, Rome. Zijn financiële probleem was misschien wel een "*blessing in disguise*", zielig was hij bepaald niet.

A Christmas Carol werd niet alleen goed verkocht, het werd ook heel goed gerecenseerd. Vrijwel alle commentaren waren zeer lovend. Zijn collega schrijver Thackeray noemde het boek “*een nationaal geschenk*” (*a national benefit*).

Pas later kwam er kritiek, uit linkse hoek. De kritiek was dat Dickens oproept tot meer liefdadigheid - de rijken moeten guller aan de armen geven - maar geen structurele politieke oplossing bood voor het probleem van armoede en ongelijkheid. Er waren in die tijd mensen die wel met politieke oplossingen kwamen, de bekendste waren wel de bedenkers van het communisme, Karl Marx en Friedrich Engels. Toen Dickens (31 jaar) *A Christmas Carol* schreef, werkte verderop in manchester Friedrich Engels (23 jaar) aan zijn boek *The condition of the working class in England*, waarin hij de slechte omstandigheden van de arbeiders beschreef. Dat verscheen kort na *A Christmas Carol* in 1845 en is ook nu nog in druk. Karl Marx werkte toen in Keulen, hij was hoofdredacteur van een krant, die in 1843 verboden werd omdat de inhoud te radicaal werd. Toen begon de samenwerking tussen Marx en Engels en dat leidde tot hun pamflet *Het Communistisch Manifest* in 1848, en op den duur tot het communisme.

Dickens aan de ene kant en Marx en Engels aan de andere kant reageerden dus op de ellende van de arbeiders in die tijd, maar op een verschillende manier. Marx en Engels kwamen met een politieke oplossing, Dickens kwam met een moreel appèl, hij wilde de harten van de machtigen en rijken openen voor de armen en machtelozen. Wij zien vandaag de dag dat je nog zo'n prachtig politiek systeem kunt hebben, maar dat dat niets waard is als de leiders niet de juiste morele houding hebben. Kortom je hebt beide nodig, pas met een goede morele attitude kunnen politieke systemen ook tot goede resultaten leiden.

Een ander gevolg van *A Christmas Carol* was dat het een grote invloed had op de manier waarop kerst gevierd werd. Traditioneel waren er in Engeland op het platteland meerdere feestelijke activiteiten in de periode van kerst tot Driekoningenavond. Die werden doorgaans georganiseerd door de landeigenaar voor zijn familie, zijn personeel en zijn pachters. Toen veel mensen uit armoede van het platteland naar de steden waren getrokken, waren ze deze vorm van kerstviering kwijt. Dickens liet met *A Christmas Carol* zien dat het kerstfeest ook door gewone en arme mensen in de stad gevierd kon worden. Hij vertaalde als het ware het traditionele kerstfeest van de landelijke aristocratie naar een moderne vorm voor de arme stadsbewoners. De kern bleef: gezelligheid, spel-

letjes en lekker eten maar daar kwam bij: verzoening. Ruzies, vetes en verwijdering moesten met kerst opzij gezet worden en plaats maken voor verzoening. Kortom, zoals een historicus schreef: Dickens verbond godsdienst en feest met elkaar in een context van sociale verzoening.

Het traditionele Engelse kerstfeest is beschreven door een vriend van Dickens, de Amerikaan Washington Irving, die dat zelf had meegemaakt, in zijn boek *Old Christmas*. Je kunt afbeeldingen van het traditionele kerstfeest, zoals die staan in *Old Christmas*, leggen naast afbeeldingen van scènes uit *A Christmas Carol*. Dan zie je dat Dickens die traditionele feesten op het platteland heeft ‘vertaald’ naar een versie voor de kleine man in de grote stad.

Dickens gaf kerst dus een nieuwe vorm maar hij stond daarin niet alleen. Het was de tijdgeest. In 1843 verscheen in londen de eerste kerstkaart die je kon kopen. Die toonde in het midden een familie die een toast uitbrengt op de ontvanger, en links en rechts afbeeldingen waarin eten en kleren aan de armen worden gegeven. In wezen dus ook een oproep om hart en portemonnee te openen voor de armen.

De kerstboom werd in deze jaren in Engeland geïntroduceerd door prins Albert die uit Duitsland kwam. Maar het werd een algemeen gebruik toen in 1848 een afbeelding

Karl Marx en Friedrich Engels

verscheen, waarop de koninklijke familie bij de kerstboom staat, die de koningin en prins zelf hadden versierd.

Tenslotte, later in zijn leven ging Dickens optreden met voorleesavonden uit eigen werk. Die avonden waren een groot succes, zowel in Engeland als in de Verenigde Staten. Er zaten soms 2000, soms zelfs meer, mensen in de zaal. Met name *A Christmas Carol* heeft hij vaak voorgedragen, 127 keer, in een verkorte versie. Dat was altijd een hoogtepunt.

Het “nee, niet echt” deel van het antwoord.

Heeft het boekje het doel bereikt dat Dickens voor ogen had, nl. Dat rijken zich het lot van de armen meer zouden aantrekken? In de 19^e eeuw hebben veel mensen in Engeland zich op diverse manieren enorm en met de beste bedoelingen ingezet voor de armen en speciaal voor arme kinderen, ook al pakte het resultaat vaak dramatisch slecht uit. Veel de kinderen kwamen terecht in tehuizen en in de koloniën en werden daar vaak slecht behandeld. De opbouw van de verzorgingsstaat na 1945 was natuurlijk een enorme verbetering, maar heeft het probleem van armoede niet blijvend opgelost.

Nu gaan we naar de recente tijd.

Het percentage kinderen dat in relatieve armoede leeft lag in het Verenigd Koninkrijk rond de 15% tot 1979. Toen begon de periode van het neoliberalisme en de kinderarmoede nam flink toe. In 1999 begon het percentage kinderen in armoede te dalen. Dat kwam omdat de labour-regering in 1999 een beleid bekend maakte dat de kinderarmoede in twintig jaar tijd moest doen verdwijnen. In de periode dat labour aan de macht was, dat was tot 2010, daalde het aantal kinderen in armoede met een miljoen, van 3,4 naar 2,3 miljoen. In 2010 werd de *Child Poverty Act* ingevoerd met steun van de alle partijen. Deze wet legde de doeleinden vast en die kwamen neer op een einde aan de kinderarmoede in 2020. De wet introduceerde een *Child Poverty Commission* die de regering moest adviseren. In hetzelfde jaar verdween de labour uit de regering en de lijn van de kinderarmoede liep vanaf dat moment horizontaal. Twee jaar, in 2016, later heeft de conservatieve regering de *Child Poverty Act* en de *Child Poverty Commission* afgeschaft. Daarmee verdwenen ook de doelen die bereikt moesten worden. De regering nam daarna diverse bezuinigingsmaatregelen die vooral de armen troffen. Het gevolg was dat de kinderarmoede weer toenam, en die is nu weer op het oude hoge niveau.

In het Verenigd Koninkrijk van 2020 leefden ruim 14 miljoen mensen en 4,5 miljoen kinderen in armoede. Deze cijfers hebben betrekking op relatieve

armoede. Maar van die armen leefden 4,5 miljoen in diepe armoede, dat wil zeggen hun inkomen is de helft van het inkomen dat de armoedegrens vormt. Hun aantal is sterk gestegen, van 2,8 miljoen in 2001 naar 4,5 miljoen in 2020.

In 2019 is Engeland hierop aangesproken. De mensenrechtenraad van de Verenigde Naties (UNHCR) zet onafhankelijke deskundigen in om landen te bezoeken en te rapporteren over bepaalde thema's. Zo is er ook een rapporteur voor het onderwerp "extreme armoede en mensenrechten". Eind 2018 bezocht de armoederapporteur Philip Alston het Verenigd Koninkrijk. Zijn eindrapport was heel kritisch. Ik citeer uit de samenvatting van dat rapport:

"Although the United Kingdom is the world's fifth largest economy, one fifth of its population (14 million people) live in poverty, and 1.5 million of them experienced Destitution in 2017. Policies of austerity introduced in 2010 continue largely unabated, despite the tragic social consequences. Close to 40 per cent of children are predicted to be living in poverty by 2021. Food banks have proliferated; homelessness and rough sleeping have increased greatly; tens of thousands of poor families must live in accommodation far from their schools, jobs and community networks; life expectancy is falling for certain groups; and the legal aid system has been decimated. The social safety net has been badly damaged by drastic cuts to local authorities' budgets, which have eliminated many social services, reduced policing services, closed libraries in record numbers, shrunk community and youth centres and sold off public spaces and buildings. The bottom line is that much of the glue that has held British society together since the second world war has been deliberately removed and replaced with a harsh and uncaring ethos. A booming economy, high employment and a budget surplus have not reversed austerity, a policy pursued more as an ideological than an economic agenda."

Alston sprak dus van een "harsh and uncaring ethos", kortom de moraal van Scrooge.

Tot slot, in december 2020 stond dit bericht in de "Daily Mail Online": "Labour MP Zarah Sultana has branded Jacob Rees-Mogg a 'Scrooge' and sent the commons leader a signed copy of the classic novel **A Christmas Carol** by Charles Dickens". Bij het boek deed ze een briefje: "Jacob, it seems this wasn't on Eton's reading list. Merry Christmas."

Conclusie: je zou kunnen zeggen: Scrooge leeft nog in Engeland.

CHARLES DICKENS AND PRINCE

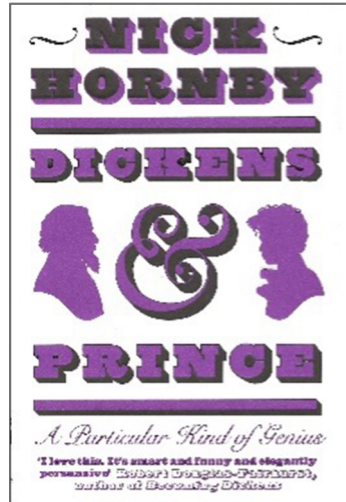
Ans van Hille

When Prince's 1987 record *Sign o' the Times* was rereleased in 2020, the iconic album included dozens of songs that hadn't been on the original. Prince, an American rockstar (1958-2016), was endlessly prolific, recording 102 songs in 1986 alone. In awe, Nick Hornby began to wonder "Who else ever produced this much? Who else ever worked that way?" He soon found his answer: Dickens worked that way. A comparison between Prince and Charles Dickens, given the very different times in which the two artists lived, is not an obvious one, but that may be part of what makes this book so interesting and entertaining.

In the seven chapters in this extended essay of 91 pages, published by Penguin in 2022, Hornby examines, and muses on the two artists' "inexhaustible reservoir of bubbling creativity". In *The Working Life*, for example, Hornby sets off Dickens's high output against some current 'wisdom' on writing good fiction such as: "proceed slowly and take care, reread, rewrite, reread rewrite, a book takes 2 to 10 years". In Dickens' case, he says, this would have resulted in bankruptcy! And in *Women* we read that Prince wrote songs overnight for one of the numerous female singers he dated. 'The works just poured out of them, they had no off switch.

I very much enjoyed this slim, easy read full of interesting and funny details. He included this lovely advertisement of *Havisham's Wedding Centre in Rochester* "which perhaps not surprisingly went out of business", Hornby added.

An afterthought: Hornby mentions that he read Dickens for the first time when at university. He started with *Bleak House*. One of the characters is Prince, Caddy Jellyby's husband, the dancing master. Coincidence?

VERTALINGEN IN DE LAGE LANDEN

*(ook Dickens)**Martijn David*

Over de vertalingen van Dickens in Nederland zijn al diverse artikelen verschenen en lezingen gehouden, dus gaarne werp ik het net hier wat breder en bezie het vertaalklimaat in vooral de 19^e eeuw.¹

Gedurende de 19^e eeuw verschenen er ruim 6500 romans in Nederland waarvan minder dan 30% oorspronkelijk werk waren en meer dan 70% vertalingen. Hiervan waren die uit het Engels (36%) net iets dominanter dan uit het Duits (35%). Frans was goed voor 20% en de overige 9% was werk uit het Italiaans, Zweeds etc. Maar hoog gewaardeerd werden vertalingen lang niet altijd. D.E.W. Wolff had het in een bespreking van Goethes *Faust* over “*het onafgebroken gekleppervande hollandsche vertaalmolen, waarin zoo zelden goed meel gemalen wordt.*”

Ook Potgieter viel uit in zijn bespreking van de vertaling van Mazoni's *Ipromessi Sposi*: “*Onze vertalers, ontelbaar als sprinkhanen in Egijpte, onvermoeid en ligt even schadelijk als deze (...). Van de gave der onderscheiding misdeeld, brengen zij over en werken zij om, tot dat laatste regt menen te hebben, het Hollandsch voor een verbasterd Hoogduitsch te houden, en de eerste ons alle aanspraak op fijnen smaak te ontzeggen.*”

In een niet-ondertekende bespreking in het tijdschrift *De recensent* uit 1852 werd zelfs gesteld dat “*Het is ons altijd voorgekomen, dat de vertalers hier te lande over het algemeen weinig meer verstand hebben dan de looden inktpot waarin zij de pen stippen.*”

Kruseman klaagt in zijn *Bouwstoffen* dan ook over het aanbod aan vertalers. “*Onder de kleine rampen van het uitgeef-leven behooren inderdaad die tallooze aanvragen om vertaalwerk, die schier wekelijks, met meer of minder gemoedelijke aandrang, voorkomen. De menigte predikanten met zoo veel tijd, zoo veel kroost en zoo weinig traktement; dat aantal pas gepromoveerden zonder praktijk; maar*

¹ Ik baseer mij voor dit artikel vooral op het in 2021 verschenen werk *Vertalen in de Nederlanden – Een cultuurgeschiedenis* van Dirk Schoenaers, Theo Hermans, Inger Leemans, Cees Koster en Ton Naaijens (Boom uitgevers) en op A.C Kruseman's *Bouwstoffen voor een Geschiedenis van den Nederlandschen Boekhandel* gedurende de halve eeuw 1830-1880 (te lezen via DBNL).

bovenal, die overvloed van oudere en jongere eenzame dames, die 'haartijdnuttig wil besteden' is een telkens weerkerende beproeving. (...) En valt men dan soms voor de verzoeking, wie zal de pijnlijke uren van berouw tellen, als de arme uitgever zich afslooft op de verbetering der proeven! Als het blijkt, dat het vertalende hoofd bijna niets begrepen heeft van den eigenaardigen stijlform van den auteur, of de vertalende pen geen regel draaglijk Nederlands wist te schrijven. (...) Als gij, tot wanhoop gedreven, de onbekwame hand op haar broddelwerk waagt te wijzen, en een antwoord uit de hoogte ontvangt: 'dat alle menschen bij het voorlezen de vertaling toch zoo verwonderlijk liefvonden'!"

Toch was het niet alles kommer en kwel. Jacoba van Westrheene – van Heijningen (1821 – 1900) is een goed voorbeeld van een vertaalster die wel degelijk haar sporen heeft verdiend. Als dochter van een predikant kreeg zij een volwaardige opleiding en bracht zij het tot hoofdonderwijzeres en directrice van een meisjesschool in Zaandam. Toen zij op 35-jarige leeftijd trouwde met een kunstschilder moest zij (uiteraard) deze positie opgeven. Tobias van Westrheene had moeite om in hun beider levensonderhoud te voorzien en dus begon zij ter aanvulling te schrijven en te vertalen. Ze vertaalde niet alleen vier romans van George Eliot (waaronder *Middlemarch*), maar ook de laatste twee romans van Dickens: ***Onze wederzijdsche vriend*** en ***Het geheim van Edwin Drood*** plus enkele kerstvertellingen.

Over ***Onze wederzijdsche vriend*** schreef de recensent van *Vaderlandse Letteroefeningen*, die de romans van Dickens "Engelscher dan bijkans alle andere Engelsche romans" vond: "door hun eigenaardigheid zijn zij buiten kijf moeilijker te vertalen dan andere Engelsche romans, maar daarom ook geef ik eene dubbelle, ja tienvoudige eer aan mevrouw van Westrheene; 't is waarlijk niet om eene hofelijkheid aan eene dame te zeggen: de overzetting is zoo uitmuntend, zoo vloeiend, zoo zuiver van Nederlandschen stijl, dat ik mij niet gaarne veroordeeld zou zien om naar vlekken te moeten zoeken; de overdragtelijke spreekwijzen, de geestige spraakwendingen, waarin Dickens zoo rijk is – de vertaler geeft het weder met eene losheid als had men het oorspronkelijk werk voor zich."

Overigens was de kritiek op vertalers, en met name vrouwelijke vertalers, niet een exclusieve aangelegenheid van de 19^e eeuw. Het tijdschrift *Vertalen* pleitte in de jaren dertig voor professionals en tegen de amateurs als het ging om vertalers. Vooral vrouwen moesten het ontgelden: "Een belangrijk percentage dames met veel vrijen tijd, die dankzij een gemakkelijke man, of geen kinderen, of een zelfstandig werken kunnende dienstbode, zeeën van tijd hebben en wien een speldegeld te pas komt;

Mary Elisabeht Braddon

vrouwen met wat men noemt letterkundige aspiraties en H.B.S- of Gym-opleiding, onderwijzeressen, lieden met middelbare akten, gepensioneerden en kantoormenschen, vrijgevochten jonge vrouwen en mannen zonder werk, schrijvers zonder voldoende eigen inspiratie typisten op non-actief, oud-officieren en oud-notarissen en dan weer: vrouwen, die niets anders te doen hebben of die er graag iets bij willen maken of die het om den brode móeten doen.” Johan Schotman vatte zijn kritiek bondig samen: “Alles en ieder vertaalt tegenwoordig.”

Overigens stond in *Vertalen* ook een analyse van twee vertalingen van *A Christmas Carol*: de firma Thieme en Cie had een nieuwe vertaling op de markt gebracht die werd omschreven als “*een schandelijke ‘verknoeing’*” (sic!) en een “*modderpartij*”. Daar tegenover stond de ‘prachtige en volkomen juiste, toegewijde vertaling van H. Kuylman’, al in 1905 verschenen bij de Wereldbibliotheek en telkens herdrukt

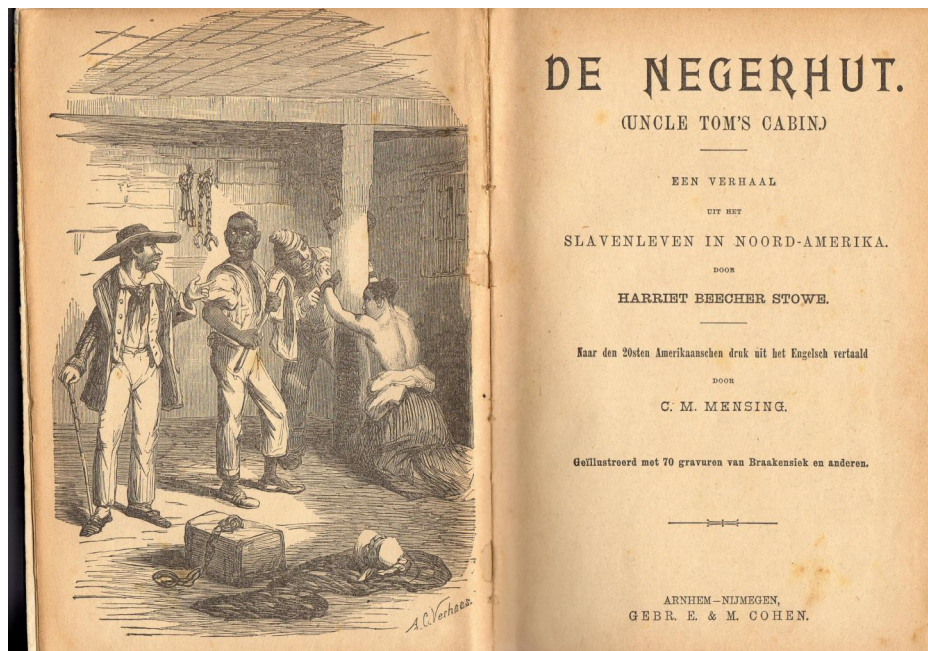
Interessant is de vraag wie er dan vertaald werden in de 19^e eeuw. Vreemd genoeg komt Dickens op plaats twee als het gaat om vertalingen uit het Engels. In de periode 1840 tot en met 1899 verschenen 41 titels in vertaling, inclusief hervertalingen. Met herdrukken mee komt het geheel op 106. Daarmee troeft hij wel Jane Austen af van wie in de 19^e eeuw geen enkele vertaling verscheen, maar legt hij het af tegen Mary Elizabeth Braddon (1837–1915) wier sensation novels waarin melodrama en gothic

elementen samenkwamen, tot een totaal van 62 vertalingen aantikten, 64 inclusief herdrukken. Het werk van George Elliot verscheen wel bijna in zijn geheel in het Nederlands en uit Amerika kwamen populaire auteurs als James Fenimore Cooper en Harriet Beecher-Stowe. Haar grote antislavernijroman *Uncle Tom's Cabin* (1853) verscheen al een jaar later in een vertaling van C.M. Mensing onder de titel *De Negerhut (Uncle Tom's Cabin): een verhaal uit het slavenleven in Noord-Amerika*.² Tot het einde van de eeuw behaalde het boek tien drukken en dat was veel.

Mensing kennen we natuurlijk van zijn vertaling van *Maarten Chuzzlewit*. Voor deze vertaler ontving Mensing overigens het bescheiden bedrag van 105 gulden voor in totaal 44 vel³, net iets meer dan 2 gulden per vel. M.P. Lindo, een van de meer bekende vertalers, mocht voor zijn vertaling van Henry Fieldings 'Tom Jones 7,57 gulden per vel vragen en een gekend vertaalster als Jacoba Berendina Zwaardemaker-Visscher mocht rond 1885 rekenen op 5 gulden per vel.

In België was het voornamelijk Frans dat de klok sloeg, 85% van boekproductie

² Overigens verscheen een jaar later bij de Gentse uitgever Hoste een (anonieme) vertaling van hetzelfde werk onder de titel *De hut van Onkel Tom*, een slaven-geschiedenis

³ Vertalers werden per vel betaald, een vel was 16 vertaalde bladzijden van een boek

was Franstalig en slechts 15% Nederlandstalig. Maar in Vlaanderen circuleerden vertalingen niet zozeer in boekvorm als in feuilleton in dagbladen en tijdschriften. Ook hier was Dickens populair. Bekend is dat in de Gentse pers in de jaren tussen 1836 en 1860 meer dan 12.000 feuilletonafleveringen zijn verschenen. Ook hier behaalt Dickens een tweede plaats, dit keer achter Alexandre Dumas, maar nog voor Eugène Sue.

De Gentse liberale krant *De Broedermin* drukte een groot aantal feuilletons af waaronder afleveringen getiteld ‘*Huisgezin en volksleven*’, vertalingen uit Dickens eigentijdschrift *Household Words*, enderoman **Nikolaes Nickleby**, “*opzettelyk door een verdienstelijk vlaems letterkundige voor de Broedermin uit het Engelsch vertaald*”

Het is opvallend dat het werk van Dickens (en vele andere schrijvers) in België aanvankelijk verscheen als nadrukken van Franse en Nederlandse vertalingen, vervolgens verscheen het werk in kranten en tijdschriften en aan het einde van de eeuw in samenwerking met Noord-Nederlandse uitgeverijen. De diverse edities van het verzameld werk die bij de Schiedamse uitgeverij Roelants na 1870 uitbracht werden in België verspreid door uitgeverij Host uit Gent. Dat had alles te maken met het feit dat België in 1852 met Frankrijk en in 1854 met Nederland een overeenkomst sloot waarin het auteursrecht werd geregeld en nadrukken dus verboden werden.⁴

Vertalingen hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het Nederlandse/Nederlandstalige cultuurgood. Nederland heeft altijd een groot aandeel vertalingen gehad, meer dan in landen als Engeland, Frankrijk en Duitsland. Zoals Kruseman het uitdrukte: ‘In groote rijken wordt betrekkelijk veel minder vertaald dan bij ons. Maareen gunstig gevolg daarvan voor ons is dat het veld onzer beschouwing teruimer en onze zelfstandigheid des te steviger wordt.’

In die traditie is het werk van Dickens vroeg en veelvuldig vertaald, zonder daar verder een inhoudelijk oordeel over te geven.

---

⁴. Zie ook de bijdrage van Jan Kabel aan de bundel *Een eigen oorspronkelijk karakter: De onnavolgbare nagevolgd- Over Charles Dickens en het auteursrecht*

BLOTTONITES EN WELLERISMS

J. C. van Kessel

'I conjure my friends on no account to make me subject of any monument, memorial, or testimonial whatever.' Met deze instructie in zijn testament bezweert Dickens zijn vrienden om geen monument, gedenkstenen of anderszins aan hem te wijden. Hij wilde enkel door zijn werken voortleven in de herinnering van zijn landgenoten. Voor zijn vrienden was er de herinnering hoe hij geweest was.

Twintig jaar lang heeft zijn laatste wilbeschikking standgehouden. Tot in 1890 Stilson Hutchins, destichtervan de *Washington Post* het initiatief nam

om een standbeeld van Dickens te laten vervaardigen. De opdracht werd gegund aan de beeldhouwer Francis Edwin Elwell, die Dickens uitbeeldde met Little Nell aan zijn voet. Op zich een originele verbeelding, de schrijver met een van zijn romanfiguren. En Little Nell was bij uitstek daarvoor geschikt. Het Amerikaanse publiek volgde haar wederwaardigheden op de voet en haar naderend einde leidde tot een duizendkoppige menigte, die op de kade in New York op de pakketboot uit Engeland wachtte voor het laatste nieuws. Hutchins kon echter onvoldoende sponsorgeld bijeenprokkelen om Elwell te betalen, zodat de laatste na het eerst tentoongesteld te hebben op de Wereldtentoonstelling van 1893 in Chicago het beeld naar Engeland liet overbrengen in de hoop daar wel voldoende sponsorstevinden. Indachtig Dickens testamentaire bepaling stuitte dat op weinig enthousiasme en ging het beeld weer terug naar Amerika, waar het belandde in Philadelphia, een plaats die Dickens als 'dull and out of spirits' had gekenschetst.

Minder bekend dan het beeld in Philadelphia was het beeld dat rond dezelfde tijd in een park in Sydney werd geplaatst. Het beeld wordt toegeschreven aan Job Hanson, over wie weinig bekend is. Het beeld verdween in 1971 in opslag om na restauratie met

THE DUTCH DICKENSIAN

onder meer een reconstructie van het hoofd in 2011 teruggeplaatst te worden aan de Dickens Drive in het Centennial Park in Sydney.¹

---

1. Photographs by courtesy of Livvankessel/Jaymatthews

Het eerste wat opvalt is dat het gereconstrueerde hoofd te groot is in verhouding tot het lijf. Het is dat er Dickens onder staat, anders was een argeloze voorbijganger niet op het idee gekomen. Nadere beschouwing van het hoofd laat nog duidelijk de breuklijn zien.

Debaarden snor is veel te volumineus in vergelijking met de portretten van de latere Dickens. De vele rimpels in het voorhoofd zijn op geen van de bekende foto's te zien. Al met al een tamelijk dubieuze Dickens, die zonder meer Dickens testamentaire afkeer rechtvaardigt, zij het ditmaal op esthetische gronden.

Het derde bekende publieke standbeeld van Dickens staat sinds 2014 in Portsmouth. Het toont een meer dan levensgrote Dickens, gezeten te midden van zijn boeken. Volgens de beeldhouwer, Martin Jennings, moet de zittende pose een Dickens voorstellen, die op het punt staat op te springen om een van zijn fameuze lezingen uit *Oliver Twist* te beginnen. Elders geeft de kunstenaar een nog onwaarschijnlijker toelichting, waar hij verklaart dat te zijn geïnspireerd op de welbekende foto in de tuin van *Gad's Hill*, waar Dickens omgekeerd gezeten met de rugleuning tussen zijn benen beide dochters Mamie en Katey voorleest.

Het is bij gelegenheid van de voorbereidingen voor de Bicentennial 2012 in Portsmouth dat de onzalige gedachte ontstond om Dickens' wens te negeren en toch een standbeeld te laten vervaardigen. Het kan zijn dat het idee uit rivaliteit geboren is. Ten tijde van de Bicentennial kende Portsmouth twee Branches, *Portsmouth Birthplace* en *Portsmouth University*, die elkaar gelijk *The Eatanswill Gazette* en *The Eatanswill Independent* het licht in de ogen niet gunden. Heden ten dage bestaat alleen nog eerstgenoemde.

Om het negeren van Dicken' laatste wil moesten de initiatiefnemers zich in allerlei bochten wringen. Het verst ging Ian Dickens, achter-achter kleinkind, die meende dat Dickens testament slechts een '*personal note to his friends*' was. En dat Dickens niet kon voorzien dat hij tweehonderd jaar later nog populair zou zijn.

Inderdaad, die blijvende populariteit kon Dickens niet voorzien. Maar wat hij wilde was dat als hij herinnerd zou worden dat zou zijn als schrijver van boeken, die nog steeds gelezen werden.

Het strekt de Rochester & Chatham Branch tot eer dat zij het idee van een standbeeld categorisch afwezen. Bij monde van Vice President, John Knott, : '*We don't mind the statue being one of his characters, but not portraying him.*' Laf zonder meer was het standpunt van HQ in Londen: '*It holds no single corporate view on the issue.*'

THE DUTCH DICKENSIAN

Als men dan per se een beeld wil hebben, is er geen beter dan het bekende schilderij dat Sir Luke Fildes na Dickens' dood maakte van zijn werkkamer: *'The Empty Chair'*. De schrijver is niet meer, maar zijn werk kunnen wij nog altijd lezen.

Tot slot een wellerism, die past bij standbeelden die hun hoofd zijn kwijtgeraakt. *'It's over, can't be helped, and that's one consolation, as they always say in Turkey, ven they cuts the wrong man's head off.'*

HOUSEHOLD WORDS

**Verslag van de 271^e vergadering
van The Dickens Fellowship
Haarlem Branch, 17 september
2022**

Pieter de Groot

De secretaris, ja wel, U leest het goed, opent de vergadering en ziet 20 leden en omdat wij vandaag in een kleinere zaal zijn geplaatst, die meteen eivol is, lijken de woorden “overweldigende opkomst” zeker op hun plaats.

Dan memoreert hij onze oud-president: Jan Lokin

Waarna de leden zich afvragen waar de president is, eerst verdween de penningmeester en nu ook al de president. Is er hier sprake van een coup? Maar de secretaris ontkent alles (maar dat zeggen ze altijd allemaal) en gaat snel verder met de vergadering en geeft het woord aan de editor.

Die steekt trots een nieuwe *Dutch Dickensian* in de lucht.

Waarna de secretaris het woord geeft aan Chris Louttit.

Die deelt hand-outs uit met daarin diverse illustraties uit onder meer *Bleak House*. Hij constateert dat slechts weinigen de illustrator Fred Barnard kennen. Phiz, zo stelt hij, ja die kennen wij allemaal wel maar Barnard, nee, niet echt. Vandaar ook de titel van zijn lezing. Hij

wijst op de hand-outs die wij zojuist ontvangen hebben en daarin zien wij de soms ronduit beklemmende illustraties die Barnard maakte voor *Bleak House*; zoals die van Tom's All Alone en die van Lady Dedlock.

Fred Barnard

Spreker vraagt de aanwezigen in de zaal wat zij vinden van illustraties in een boek, horen die erbij, zijn ze in zekere zin noodzakelijk; maar de leden blijven hier vaag over.

Louttit wijst ons erop dat de illustraties Dickens meehielpen een naam op te bouwen. En latere, laat Victoriaanse illustrators als Edwin Pugh, hielpen mee om verkoop van Dickens' werk aan te wakkeren. Met name een uitgave als de *Household Edition* was zeer geschikt voor types als Pugh.

Spreker keert dan weer terug naar het onderwerp van deze middag: Fred Barnard.

THE DUTCH DICKENSIAN

Ook Van Gogh, in de tijd dat die in London woonde, attendeerde in brieven zijn broer Theo op het werk van Dickens en met name op diens illustrator, Fred Barnard.

Barnard was een kettingroker en een ‘bohemian, artist’ met de daarbij horende levensstijl. Hij cultiveerde dat imago ook en betaalde er ook een prijs voor: hij stierf jong.

Zijn illustraties staan in zeven van Dickens’s romans en in *The Christmas Carol* en *Sketches by Boz*. Daarnaast ook nog in de biografie van Forster: *The Life of Dickens*.

Barnard had overigens een hogere dunk van Thackery dan van Dickens. Hij vond het een vergelijking van “roastbeef” ten opzichte van “whitebait”.

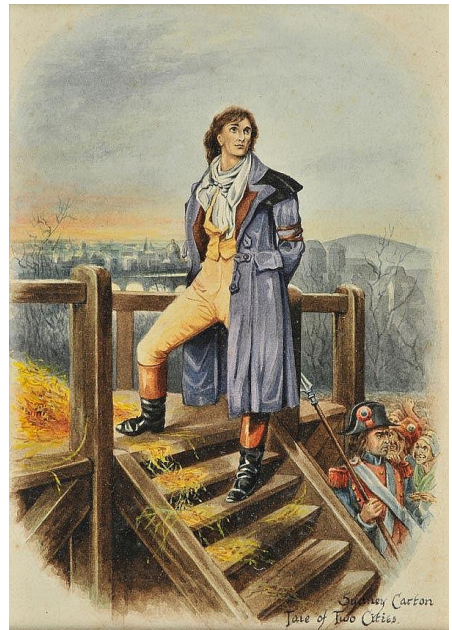
Het werk van Hesba Stretton zorgde bij Barnard voor een fascinatie voor de zogenaamde “streeturchins”; vandaar al die illustraties die hij van Jo, de straatveger in *Bleak House*, maakte.

De actrice Jennie Lee speelde de rol van Jo in de theaters in de Verenigde Staten en kon van de inkomsten die deze rol opleverden, ruim leven.

Ook in de *Household* editie, die nog steeds te koop is, tweede hands weliswaar, staan de illustraties van Barnard. In de Household Edition van 1879 staan meer dan 400 illustratie van Barnard! Onder andere de heel bekende afbeelding van een frivool kijkende Mr. Micawber in het midden van een straat met op de achtergrond

een kat. Wat doet die kat daar vraagt spreker zich met ons af. Ook zijn illustraties van hem uitgegeven als ansichtkaarten. Louttit laat hiervan voorbeelden rondgaan die hij ook weer inneemt. Vanaf 1830 worden zijn illustratie meer en meer karikaturen.

Spreker sluit af met de beroemde

Sydney Carton op de trappen van de guillotine
Illustratie van Fred Barnard

illustratie van Sydney Carton op de trappen van de guillotine.

De secretaris bedankt spreker en geeft ons de tijd voor vragen en opmerkingen. Die waren er zeker wel maar het briefje waarop die stonden, inclusief de namen van de vragenstellers, blijkt in het ongereede te zijn geraakt. Maar naar ik mij herinner kwamen

begrippen als ‘realisme en fantasie’ en ‘gravures en litho’s’ en ook de in deze situaties onvermijdelijke erfgenamen ter sprake.

Waarna wij, na de borrel, aan tafel gaan.

Kloek ingrijpen door het bestuur heeft er voor gezorgd dat de hamburgers, al dan niet vermomd als vegaburgers, van het menu af zijn. Er was deze keer sprake van een driegangen keuzemenu.

Tijdens het diner staat plots de heer Jacobs op. Ja, dat heb je er van als je een keuzemenu laat serveren. Hij spreekt zijn tevredenheid uit over het gebodene en stelt dat men diverse karakters in het werk van Dickens ook in de Haarlem Branch terugvindt. Waarop wij elkaar verbouwereerd aankijken, want je weet maar nooit.

Waarna de secretaris de bijeenkomst besluit met de constatering dat wij weer eens wijzer weggaan dan wij waren voor wij arriveerden.

Book of Study

Dat wordt voor 2023 *Little Dorrit*. Het is dan inmiddels 19 jaar geleden dat wij het boek extra aandacht hebben gegeven. Dat ging toen door middel van een aantal korte lezingen en een quiz die gewonnen werd door Guus de Landtsheer. Hij is inmiddels in training.

1958

Ja, dat is even geleden. De Haarlem Branch organiseerde dat jaar voor het eerst de Annual Conference. Het programma kent U

uit het jubileumboek dat wij in 2016 uitgaven. Maar op de achterkant van dit boek stond een gedicht. Het werd mij onlangs toegestuurd door Mrs. Marina Young uit Nottingham die daarbij niet kon nalaten te vermelden dat zij van Branch nummer 9 is, opgericht in 1903 en, op Bristol and Clifton na, nu de oudste nog bestaande Branch. Interessant is het te constateren dat wij, met volgnummer 142, inmiddels zijn opgerukt naar plaats 22. Nu dan het gedicht:

*Zie ginds gorden Pickwick
En Weller zich aan,
Door merry old England
Naar Holland te gaan.
Ook hier zijn Dickensians,
Ook her is de plek,
Waar 't glas voor hem klaar staat:
Three cheers! Kraantje Lek!*

*Als 't guur is en donker,
Bij regen en wind,
Zit Dickens aan 't haardvuur
Our Mutual Friend.
't Verhaal zonder einde
Hier vindt het gehoor,
Zó willen wij zitten,
De eeuwigheid door!*

2022

Na het stencilwerk uit 1958 een sprong naar 2022 waar de heer Klok de Youtube heeft ontdekt en daar zelf op verschijnt om aan het grote publiek uit te leggen wat hem bindt aan de Haarlem Branch. Klik

op de volgende link: <https://www.youtube.com/watch?v=0K7sNAIMvB8&t=2s>

Birthday Toast

Ook dit jaar op 7 februari houden wij weer een zoombijeenkomst ter ere van de geboortedag van Dickens. Dit maal zal de toast worden uitgebracht door Leonard Jacobs. U krijgt hierover nog bericht

Kerstgeschenken

Wellicht pijnigt U zich het hoofd over een passend Kerstgeschenk want die traditie is opeens ook in Uw kennissenkring of familie opgedoken. In dat geval wijzen wij U graag op ons boek *Dickens in de Lage Landen* dat nog steeds de keukenkastjes van de secretaris doet uitpuilen. Indien U het doorgeeft dan krijgt U het op 17 december voor de weggeefprijs van 10 euro. Het boek is op brievenbusformaat dus als U het anoniem aan iemand wil toesturen dan kan dat ook. Discretie is verzekerd.

—

Verslag van de 272e vergadering van The Dickens Fellowship Haarlem Branch, 17 december 2022

Pieter de Groot

In een bruisend *Trou Moet Blijcken* verzamelden zich 36 leden. De president kijkt wat zuinig maar meent, omdat de Kerstgedachte ook bij haar leeft, toch te spreken

van een overweldigende opkomst.

Dan memoreert zij Cees van Steijnen; oud redacteur van *The Dutch Dickensian*

De secretaris spreekt over de afmeldingen die voornamelijk te maken hebben met flu-like illnesses en natuurlijk is er altijd wel een van ons die ergens een familiebijeenkomst dient bij te wonen om niet uit de gratie te vallen of, erger nog, ontferd te worden.

Ook wijst hij op formulieren voor het afsluiten van een abonnement op *The Dickensian*; een blad dat niet alleen academische artikelen publiceert maar ook boek-, toneel- en filmrecensies heeft en tevens nieuws over het Dickens museum en ook nog eens functioneert als “clubblad” voor de Fellowship.

De penningmeester bericht ons dat het financiële verlies, opgelopen tijdens de vergeefse organisatie van de Annual Conferences 2020 en 2021, door de centrale Fellowship wordt afgedekt. Dat tekort was al eerder verminderd omdat een aantal inschrijvers afzag van hun reserveringsgeld.

De editor komt later omdat hij zich nog elders bevindt waar men ook al iets cultureels organiseert.

Dan ziet de president twee nieuwe leden in de zaal en laat het examen aanvangen.

Allereerst is daar de heer Clemens Lokin. Hij was eerder onder ons, om in het Lokin koortje te zingen en meent, na nog een aantal jaren gerijpt te zijn, klaar

te zijn voor het lidmaatschap. Hij geeft aan een voorstander te zijn van Pickwickian Sense. De vraag van de heer Wouters, over Fledgeby, kan hij niet beantwoorden maar wellicht wil hij niet met hem vereenzelvigd worden (met Fledgeby dan, niet met Wouters). De vraag over Blotton of Aldgate heeft hij half goed en dat is al heel wat tegenwoordig.

Dan treedt de heer Rijnenberg naar voren. Zijn vader had het hem eigenlijk verboden maar dat maakte het lidmaatschap voor hem juist aantrekkelijk. De heer Sonnenberg vraagt hem over Trotty Veck en de president over een trekharmonica en ook hij heeft het half goed maar welke helft dat weet ik niet meer.

Vervolgens krijgen wij een inleiding op het muzikale gedeelte van deze avond; door Lodewijk Spanjaard. Dickens kende Arthur Sullivan uit de tijd dat beiden in Parijs woonden. Zij gingen nog wel eens samen naar de opera. Hij geeft ons uitleg over de Bes noot die door de Duitsers nog steeds hardnekkig als H wordt aangeduid. Ja, ze blijven daar maar in volharden.

Met Lodewijk op de cello en Marleen aan de vleugel krijgen wij een prachtige uitvoering te horen.

Waarna de president het woord geeft aan de spreker van deze middag Paul Ferdinandusse.

Die geeft aan dezelfde lezing nog onlangs te hebben gehouden voor gewone mensen, maar nu dus voor de kenners.

Maar hij denkt toch met nieuwe inzichten te komen of in ieder geval het allemaal nog eens op een rijtje te kunnen zetten.

De boodschap in de *Christmas Carol* is dat de rijken zich het lot van de armen moeten aantrekken.

Spreker stelt dat er een vijftal hoofdthema's te benoemen zijn, die voor Dickens als opmaat dienden tot het schrijven van de *Christmas Carol*.

Allereerst is daar de periode waarin Dickens gedwongen werd te gaan werken in het schoensmeerfabriekje, een periode die hij nooit helemaal heeft kunnen afsluiten omdat hij er met niemand over wilde praten; behalve dan met zijn vriend John Forster.

Ook was er een nieuwe armenwet geïntroduceerd, een waar Dickens in een eerder boek, *Oliver Twist*, al tegen had gefulmineerd. Van een redelijk evenwichtig en humaan beleid schakelde de wetgever over op een systeem waarin het de armen zo moeilijk werd gemaakt dat het wel leek alsof men een haat koesterde tegen de armen.

Spreker noemt ook de invloed van een groot ongeluk in een mijn in Cornwall waarbij veel doden waren te betreuren, waaronder veel jonge kinderen. Dit ongeluk kreeg veel publiciteit en Koningin Victoria gaf opdracht tot een onderzoek. Uit het eindrapport bleek dat sommige kinderen al vanaf vijfjarige leeftijd in de mijnen afdaalden en dat de hitte in de mijnen zo groot was dat de

mijnwerkers niet of nauwelijks gekleed hun werk deden. Omdat het zowel om mannen als vrouwen ging was de Victoriaanse gemeenschap geschokt en werd er nieuwe wetgeving afgekondigd. Die kwam er op neer dat er geen vrouwen en jongens onder de tien jaar meer in de mijnen mochten werken.

Dickens lobbyde voor aanname van de nieuwe wet, want aanname was helemaal niet zo vanzelfsprekend, omdat er in het Hogerhuis nogal wat mijneigenaren zaten die helemaal niet op hervormingen zaten te wachten, want die kosten alleen maar geld.

De man die het rapport uitbracht werd later de sub-editor van het weekblad van Dickens, *Household Words*. Lang hield hij dat overigens niet vol onder de uiterst kritische hoofd-editor die Dickens was en hij emigreerde daarna naar Australië.

Wat verder ook een rol speelde was wat er gebeurde tijdens de speech die Dickens hield bij een lunchbijeenkomst van het Manchester Athenaem Fund. Dickens zat naast filantroop Angela Burdett-Couts die van plan was geld te steken in de ontwikkeling van de zogenaamde “ragged schools”, en zij vroeg Dickens om advies. Dit waren door vrijwilligers gerunde scholen voor ongelletterde achterbuurtkinderen. Dickens wilde zich er zelf van op de hoogte stellen en bracht, samen met zijn illustrator in die tijd, Phiz (Hablot Knight Brown) een bezoek. Phiz liep al na een

minuut weg vanwege de stank maar Dickens was uit ander hout gesneden en woonde de hele les bij.

In de *Carol* voert Dickens twee kinderen op, het meisje heet, volgens de Geest “*Want*” en de jongen “*Ignorance*”. Waarop de Geest zegt: “*Beware most of the boy for on his forehead is written Doom*”. Dat zegt iets over hoe Dickens dacht over het belang van scholing.

In die tijd was er ook het nodige te doen over de theorie van Malthus die handelde over de “*surplus population*”, waardoor de autoriteiten nog minder geneigd waren om naar de belangen van de armen te kijken. Spreker geeft ons uitleg over deze theorie door middel van grafieken.

Al deze zaken waren een motivatie voor Dickens om iets te doen. Oorspronkelijk wilde hij een pamflet schrijven dat als een spreekwoordelijke mokerslag moest aankomen, maar hij koos uiteindelijk toch voor een literaire vorm en schreef de *Christmas Carol*.

Ferdinandusse gaat dan in op de achtergronden van de *Carol*. Hij noemt allereerst de Christelijke symboliek die veelvuldig aanwezig is. Tot en met de voornaam van Scrooge, Ebenezer, dat in de Bijbel “*te hulp komen*” betekent. De Engelse taal heeft er zelfs een uitdrukking: “*an Ebenezer moment*”. Maar er is ook een psychoanalytische invalshoek in de *Carol*. Scrooge krijgt om het

maar zo te zeggen psychotherapie. Dat die therapie aansloeg bleek op het einde van het boek. Dickens laat Scrooge lessen leren middels de drie geesten, na eerst bezocht te zijn door de geest van Marley.

Het opvoeren van Tiny Tim met zijn gebreken heeft volgens spreker te maken met het feit dat Dickens een gehandicapt neefje had.

Was het boek nu een succes; ja en nee. Literair gezien een volmondig Ja, want het nog steeds in publicatie en wordt op heel plaatsen nog gelezen rond de Kersttijd of opgevoerd op toneel of voor

de televisie. Financieel voor Dickens was het een Nee.

Hij stelde hoge eisen aan de uitgave; goud op snee en de illustraties moesten met de hand worden ingekleurd. Kleurendruk bestond nog niet. De kosten die dit met zich mee brachten zorgde ervoor dat hij er geen 1000 pond aan over hield maar slechts een kleine 200. Ook begon Dickens een proces tegen een piraten-uitgave, dat hij weliswaar won, maar omdat die drukker meteen failliet, ging moest Dickens de proceskosten betalen, zo'n 700 pond. Dickens was dermate teleurgesteld dat hij tijdelijk verhuisde

Arthur Sullivan

naar Italië waar het leven een stuk goedkoper was.

Spreker meldt nog dat een eerste druk van de *Carol* nu rond de 80 duizend pond kost.

Er was, naast alle lof, ook kritiek op Dickens. Sommigen verweten hem dat hij in de *Carol* alleen maar opriep tot liefdadigheid en niet naar structurele oplossingen zocht. Men vergeleek hem dan met mensen als Engels en Marx die met hun communisme naar politieke oplossingen zochten tegenover het morele appel van Dickens. Ferdinandusse gaat dan nog in op verschillende ontwikkelingen rond de Victoriaanse Kerst: de eerste kerstkaart, de eerste kerstboom, etc. en sluit af met cijfers over de huidige situatie in Engeland met betrekking tot armoede onder kinderen.

De president bedankt spreker en geeft ons slechts korte tijd voor vragen en opmerkingen.

Mevrouw Den Hartigh wijst op de actualiteit van de huidige armoede.

Waarna wij, na de borrel, aan tafel gaan en na een goed diner toe zijn aan de

formele toasts.

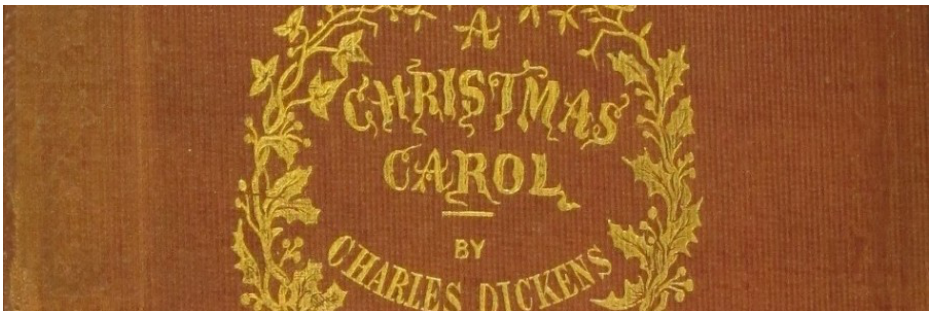
De toast op de Haarlem Branch is altijd door de spreker. De heer Ferdinandusse stelt vast dat de Haarlem Branch al decennia het juiste aantal leden heeft. Aan ledenwerving of ledenstop hoeft geen aandacht te worden besteedt. Hij vergelijkt de Haarlem Branch met de heilige olie waar indertijd de Franse koning mee gezalfd werd. Met name omdat deze in een ampul door een duif werd aangevoerd.

Hierna verzoekt hij ons het glas te heffen op de Haarlem Branch.

Vervolgens brengt mevrouw Den Hartigh de toast uit op de Dickens Fellowship.

Dickens is qua variatie aan onderwerpen onuitputtelijk. Steeds weer komen er nieuwe aspecten naar voren tijdens de bijeenkomsten. Met name de Kerstbijeenkomst is een hoogtepunt. In een oude *Dutch Dickensian* kwam zij de "aims and objectives" van de Fellowship tegen, zoals verwoord in 1949.

Zij constateert dat er daar sinds die tijd nog een doel bijgekomen is: "to

promote the works of Charles Dickens". En terecht vindt zij want meer mensen zouden Dickens moeten lezen. Dickens brengt zoveel mensen bij elkaar, kijk naar ons, het Dickens Festijn in Deventer, bezoekers aan musea, etc.

Zij noemt nog twee doelen die haar erg aanspreken: *"to spread the love of humanity, which is the keynote of all his works"*, en, passend in deze tijd: *"to take such measures as may be expedient to remedy those existing social evils, that would have appealed so strongly to the heart of Charles Dickens, and to help in every possible direction in the cause of the poor and oppressed"*.

Waarna zij ons verzoekt op te staan en te drinken op de Dickens Fellowship.

Ten slotte brengt mevrouw Zaaijer-Eldridge de *Immortal Memory* uit. Zij leest de *Carol* elk jaar en het blijft haar fascineren. Toen haar Nederlandse moeder met haar Engelse vader trouwde (ze ontmoetten elkaar op een pont in Rotterdam) wilde haar moeder snel Engels leren en haar leraar gebruikte daarvoor teksten uit de *Carol*. Zij laat ons de betreffende uitgave zien, vol met aantekeningen in de kantlijn. Zij bleef wel een zwaar Nederlands accent houden, maar het gaat er natuurlijk niet om in welk accent of in welke taal men dit meesterwerk van Dickens leest, het gaat erom dat men het leest. Zij verzoekt ons allen daarom op te staan en te drinken op de *Immortal Memory* of Charles Dickens.

Dan breekt er rumoer uit aan dat deel van de tafel waar de wat meer jongere leden samenscholen. (youngish people, zou mevrouw de secretaris zeggen). Al dan niet aangevuurd door Luis Felipe Edwards zingen zij *"We wish you a merry Christmas"* en stellen elkaar voor als penningmeester. Ja, het zal niet om geld gaan in de jongere generatie.

Waarna de heer Klok opmerkt dat als de Hoge Raad er niet aan te pas komt, de rechtstaat wankelt.

Hierop besluit de president schielijk de bijeenkomst met de opmerking dat het buiten oppassen geblazen is want het strooizout is niet overal neergedwarreld.

Scrooge bezoekt zijn neef voor het kerstdiner

THE DUTCH DICKENSIAN
OVER DE AUTEURS

Drs. Ron Brand studeerde Bibliotheekwetenschappen in Den Haag en Kunstgeschiedenis in Leiden. Hij werkt sinds 1983 in het Maritiem Museum Rotterdam, tussen 1983 en 2010 in diverse functies in de bibliotheek, waarvan de laatste tien jaar als hoofd. Sinds 2011 is hij conservator en inhoudelijk verantwoordelijk voor de documentaire collecties van het museum (boeken, tijdschriften, handschriften, persoonlijke documenten en technische documentatie). Hij publiceert over maritiem-historische en kunsthistorische onderwerpen, en is secretaris van de Linschoten-Vereeniging, redactielid/medewerker van verschillende tijdschriften en bereidt een proefschrift voor over de Haarlemse zeeschilder Cornelis Claesz. van Wieringen (ca. 1575-1633).

Paul Ferdinandusse (1943) werd geboren in Brussel en groeide op in Amsterdam en studeerde daar politieke en sociale wetenschappen. Vervolgens ging hij werken bij een bank in diverse functies, laatstelijk de ABN Amrobank. Nu woont hij al vele jaren in Castricum. Zijn kennismaking met Dickens dateert van zijn elfde jaar, alhoewel hij toen nog niet alles snapte, en pas veel later – bijna dertig jaar geleden - werd hij lid van de Haarlem Branch.

Ans van Hille-Kabel (1948) studeerde Engelse Taal en Letterkunde in Leiden. Na haar studie gaf zij Engelse leeskringen aan de Volksuniversiteit Leiden en van 2006 tot 2012 was zij de eigenaar van The Mayflower Bookshop, een Engelstalige boekwinkel aan de Hogewoerd in Leiden. Via haar broer Jan kwam Dickens met David Copperfield het ouderlijk huis binnen. Sinds 2022 is ze lid van de Haarlem Branch.